

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Jan Hruška

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Instituce panovníka v politickém systému Spojeného
království Velké Británie a Severního Irska**

Jan Hruška

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a britská a americká studia

Bakalářská práce

**Instituce panovníka v politickém systému Spojeného
království Velké Británie a Severního Irska**

Jan Hruška

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Mgr. Petru Jurkovi za odborné vedení, vstřícnost a podnětné připomínky.

Obsah:

1. Úvod.....	8
2. Konstituční monarchie a její vývoj	11
3. Složky britského politického systému – premiér, Kabinet, vláda, parlament a soudnictví	14
3. 1. Premiér	14
3. 2. Kabinet a vláda	15
3. 3. Parlament	16
3. 4. Soudnictví	18
3. 5. Základní charakteristika britského politického systému	19
4. Historický vývoj panovnickovy pozice v rámci britského konstitucionalismu... 21	
4. 1. Charakteristika britského konstitucionalismu	21
4. 2. Období před Slavnou revolucí	26
4. 3. Období po Slavné revoluci (od 1688)	26
4. 4. Královna Anna I.....	28
4. 5. Králové Jiří I. a Jiří II.	29
4. 6. Král Jiří III.	30
4. 7. Král Vilém IV.	31
4. 8. Královna Viktoria	32
4. 9. Král Eduard VII.	34
4. 10. Král Jiří V.	34
4. 11. Králové Eduard VIII. a Jiří VI.....	35
4. 12. Královna Alžběta II.....	36
5. Pravomoci a postavení britského postavení panovníka v současnosti..... 39	
5. 1. Koruna jako symbol výkonné moci.....	39
5. 2. Prerogativa	41
5. 3. Role a povinnosti panovníka	44
5. 3. 1. Ústavní arbitř	44
5. 3. 2. Symbol stability a kontinuity	45
5. 3. 3. Příkladné chování	45
5. 3. 4. Jednotící prvek mezi národem a státem.....	46
5. 3. 5. Hlavní představitel Commonwealthu	46

5. 3. 6. Hlavní státní představitel anglikánské církve	47
6. Jakou cestou dál? Monarchie nebo prezidentství?	48
7. Závěr	50
Literatura a prameny	52
Resumé	57
Přílohy	58
Názory obyvatel.....	58

1. Úvod

Na následujících stránkách mé bakalářské práce se budu zabývat pozicí panovníka, který stojí v čele Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, v rámci tamního politického systému. Na začátku práce se do popředí mého zájmu dostane státní zřízení ve Velké Británii, kterým je konstituční monarchie. Zaměřím zde svoji pozornost na to, jakou funkci v tomto státním uspořádání plnil panovník v historii a jestli a popřípadě čím byli jeho pravomoci ovlivňovány, dále také nastíním problematiku legitimacy použití panovníkových pravomocí. Poukážu na znaky, které jsou podle některých vybraných autorů relevantní a kterým přiřazují význam z pohledu konstituční monarchie. Krátce také přiblížím historii a vývoj konstitučních monarchií. Ale neopomenu ani roli, kterou zaujímají konstituční monarchie v současném mezinárodním systému, ani to jakou roli a pravomoci má mít panovník ve státě s takovýmto státním zřízením právě podle autorů zabývajících se touto otázkou.

Cílem práce je vymezit instituci panovníka v kontextu britského politického systému. Zjistit jaké má panovník pravomoci ukotvené v ústavě a jak tyto pravomoci používá. Dále jsem si položil za cíl zodpovědět otázku, jak reálné využívání těchto pravomocí ovlivňuje chod britského politického systému jako celku. K tomu by mi mělo napomoci zodpovězení jiné otázky, a tou je problematika změny role panovníka v průběhu dějin. Odpovědi na tyto otázky by mi měly napomoci k dosažení cíle práce.

Nejprve, pro lepší orientaci v problematice otázky této bakalářské práce, bych chtěl popsat politický systém Velké Británie se všemi jeho významnými částmi. Zmíním tedy ve stručnosti složky zákonodárné, výkonné a soudní moci a jejich případnou propojenost ať již mezi sebou navzájem nebo vazby na hlavu státu, tedy panovníka. Zmíním zde tedy instituce premiéra, vládu společně s Kabinetem, budu se věnovat i britskému parlamentu a již zmíněné soudní složce moci. V této části práce se moje pozornost bude upínat hlavně na moc výkonnou, kterou představuje vláda a Kabinet v čele s ministerským předsedou Jejího Veličenstva. Právě na vztah mezi panovníkem a premiérem bych se chtěl zaměřit podrobněji, protože v průběhu dějin se jejich vztah z pohledu pravomocí významně obměnil. Osoba premiéřského ministra

byla původně zřízena jako poradní orgán samotného panovníka, ale postupem času se jejich vztah přetransformoval a role si úplně vyměnili.

V následující části jsem si jako odrazový bod pro zpracování práce stanovil rok 1689, kdy byl vydán English Bill of Rights, dokument upravující vztahy jednotlivých složek v britském politickém systému, zejména mezi panovníkem a parlamentem, kterému písemně potvrzuje jeho pravomoci. Zaměřím se na vývoj a změny v politickém systému a ústavní proměny a inovace od tohoto data až do současnosti, kdy se budu převážně soustředit na devatenácté a dvacáté století. Součástí této kapitoly bude podrobnější výčet důležitých konstitučních změn, které znatelně zasáhly do uspořádání politického systému ve Velké Británii. S přihlédnutím k významu, který měla nejen na Velkou Británii, velmi stručně zmíním i Velkou listinu práv a svobod (Magna Charta Libertatum), i když do tohoto období nezapadá. Byla vydána již v roce 1215, ale výrazným způsobem zasáhla do dosavadního uspořádání složek státní moci v zemi.

I když po formální stránce to tak samozřejmě nevypadá, ve skutečnosti britský panovník disponuje pouze velmi omezeným počtem pravomocí, které může vykonávat ze své vlastní vůle. A právě zde se dostávám k jádru této práce. A to je, jakou roli v současnosti hraje panovník ve zmiňovaném politickém systému Velké Británie a Severního Irska. Chtěl bych se k výsledku dopracovat tak, že zde popíši to, jakými pravomocemi disponoval v minulosti a jakými pravomocemi formálně disponuje v současné době. Pokusím se tedy tuto problematiku přiblížit na osobách jednotlivých panovníků. Zmíním nejdůležitější události, které se odehrály během jejich vlády a to, jakým způsobem tyto události ovlivnily budoucí pozici panovníka až do současnosti. A tedy i to jakými formálními pravomocemi, ale i povinnostmi disponuje panovník dnes. Ovšem to, že má formálně ve své kompetenci jisté pravomoci, ještě neznámá, že je může používat nezávisle, pouze ze své vlastní vůle a iniciativy. A právě tedy problematika využití panovníkových možností bude také jednou z částí práce, na kterou se zaměřím podrobněji.

Na konec se ze získaných informací o postavení a roli krále či královny ve Velké Británii pokusím vyvodit závěr, proč v této zemi nadále přetrvává státní zřízení

typu konstituční monarchie, když by se zdálo, že v současném světě se obyvatelé budou spíše přiklánět k životu v moderních republikách na místo monarchií.

2. Konstituční monarchie a její vývoj

Slavná revoluce z roku 1688 vedla k vytvoření konstituční monarchie ve Velké Británii. Moc panovníka byla omezena takovými dokumenty jako Bill of Rights 1689 a Act of Settlement 1701. Omezování panovnickovy moci bylo již patrné vydáním Magny Charty a byla také patrná snaha zajistit, aby panovník nevládl pouze tak, jak on sám si přeje. Byla zde patrná snaha přimět panovníka, aby se choval podle určitých pravidel a zákonů. V době vydání Bill of Rights a Act of Settlement se ještě pro tehdejší státní zřízení nepoužíval název konstituční monarchie, ten poprvé použil až v roce 1801 francouzský spisovatel W. Dupré.¹ Dnes je již královská rodina ve Velké Británii politicky neutrální a na základě zvyklostí je její role převážně ceremoniální. Žádný vysoký politický úředník však nesmí vstoupit do svého úřadu, aniž by předtím složil slib věrnosti královně.

Konstituční monarchie se vyskytovaly převážně na kontinentální Evropě v období po Velké francouzské revoluci. Napoleon Bonaparte je považován za prvního monarchu, který sám sebe prohlašoval za ztělesnění národa a od něj také odvozoval svoji moc, ne jako jeho předchůdci, kteří odvozovali své postavení na základě božského předurčení. Toto odvozování moci se později stalo základem pro kontinentální konstituční monarchie. G. W. F. Hegel to filozoficky ospravedlňuje ve svém díle *Philosophy of Right* z roku 1820. Vychází z tehdejších moderních politických teorií a protestantského pohledu na přirozené právo. Hegel předpověděl konstitučního monarchu jako osobu s omezenými pravomocemi, jehož funkcí je ztělesňovat charakter národa a ústavní kontinuitu v případě potřeby. Podklady pro svoje tvrzení viděl na vývoji konstitučních monarchií v Evropě a Japonsku.² Původně byly konstituční monarchie koncipované tak, že panovník ačkoliv částečně omezen voleným parlamentem, byl nadále jako přední představitel výkonné moci velmi silným aktérem v politickém systému. Dokonce někteří z tvůrců Ústavy Spojených států amerických považovali funkci prezidenta jako jakýsi ekvivalent voleného monarchy na základě myšlenky dělby moci ve státě, kterou definoval Montesquie.

¹ Bogdanor 1997, s. 1 – 42.

² Hegel 2001, s. 194 – 198.

Současný model konstituční monarchie se vyvinul právě ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska, kde je demokraticky volený parlament a hlavní postavou výkonné moci se postupně stal ministerský předseda. Právě zde se rozhodli monarchové přijmout takovou změnu a spokojili se pouze s ceremoniální pozicí. V mnohých státech s tímto státním zřízením přijali monarchové označení „služebníci lidu,“ navzdory tomu, že pořád jsou na špici politické i sociální hierarchie. Reflektuje to nový rovnostářský pohled na situaci konstitučních monarchií, ve kterých sice monarcha panuje, ale již nevládne. Jako jeden mezi prvními tuto myšlenku zformuloval v roce 1855 Thomas B. Macaluaay.³ Do první světové války byly monarchie, ať již konstituční či absolutistické, nejběžnějším státním zřízením v Evropě, do roku 1914 byla ustanovena republika pouze ve Francii, Portugalsku a Švýcarsku. Dnes je situace opačná, převládají republiky. K jisté diskreditaci konstitučních monarchií mohlo dojít za druhé světové války ve fašistické Itálii, kde sice oficiální hlavou státu byl král, ale skutečnou moc měl ve svých rukách Benito Mussolini.⁴ Avšak konstituční monarchie, které přetrvaly, jsou jedny z nejstabilnějších a nejvíce prosperujících států moderního světa. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že v těchto státech docházelo k vývoji bez politicky motivovaného násilí, snad pouze s výjimkou Španělska. Právě toto může být jedním z důvodů, proč monarchie přetrvávají dodnes.⁵

V dnešní době jsou konstituční monarchie nejvíce spojovány právě se západní Evropou, ale dvě nejlidnatější monarchie, Japonsko a Thajsko jsou v Asii. Ve všech těchto zemích má hlavní slovo v rámci výkonné moci ministerský předseda, panovník má pouze minoritní reziduální pravomoci. V jednotlivých státech jsou tyto pravomoci rozdílné. Ve většině případů je panovník nadále hlavním představitelem výkonné moci, ale je vázán ústavními konvencemi k tomu, aby jednal pouze na doporučení a rozhodnutí parlamentu. Pouze několik konstitučních monarchií pozměnilo své ústavy tak, že monarcha není v čele výkonné moci. Nejznámějším příkladem je Japonsko a Švédsko. Ale ať již se jedná o jakoukoliv konstituční monarchii, vždy je nejdůležitější

³ Macaulay 1979, s. 26 – 27.

⁴ Pollard 1998, s. 41.

⁵ Bogdanor 1997, s. 1 – 42.

debata vedena o tom, kdy je pro panovníka vhodné, aby použil jemu svěřenou politickou moc. Je to způsobeno tím, že monarcha má být v politickém systému neutrální, a když už se rozhodne k nějakému politickému kroku, může být právě tím jeho neutralita narušena. Zatímco politologové a jiní badatelé zabývající se touto otázkou preferují ideu intervencionistického monarchy, jako možnou protiváhu případných nezákonných kroků politiků, oni sami jsou spíše vedeni jistým pudem sebezáchovy, kdy vyhnutí se kontroverzním politickým sporům považují za způsob zachování si jisté veřejné legitimacy a popularity. Příznivci konstitučních monarchií vidí hlavní pozitivní prvek v tom, že například oproti republikám, kde je většinou post prezidenta omezen volebním obdobím, role monarchy je profesionální celoživotní úvazek. Dalším často uváděným faktem pro monarchie je, že panovník nereprezentuje specifický politický proud a z toho důvodu je symbolem stability a národní identity.⁶

⁶ Jones; Kavanagh 1993, s. 119 – 135.

3. Složky britského politického systému – premiér, Kabinet, vláda, parlament a soudnictví

Na začátek, jako vstup do problematiky práce, přiblížím nejdůležitější instituce v rámci britského politického systému. Tento nástin by měl zlepšit orientaci v následujících kapitolách a také přiblížit, jak jsou mezi sebou tyto instituce propojeny a jak fungují. Kapitola nebude ještě zcela zaměřena na roli panovník v britském politickém systému, této problematice budou následně věnovány samostatné kapitoly.

3. 1. Premiér

Funkce britského předsedy vlády není stejně jako mnoho dalších institucí, pravomocí a funkcí popsána v britské konstituci. K postupnému vývoji dochází od počátku osmnáctého století, kdy vládl Jiří I. Ten nejevil přílišný zájem o zasedání Kabinetu, a tak posílal na jeho schůze svého zástupce. Za všeobecně uznávaného prvního ministerského předsedu je považován sir Robert Walpole.⁷ Pozice premiéra se od dob Walpola značně vyvinula. Sir Walpole vytvořil spojnici mezi králem, Kabinetem a parlamentem. Do současné podoby byl tento post upraven až Reformním aktem z roku 1832. V tomto dokumentu se píše, že premiéřské pravomoci se již nadále neodvozují od královské moci, ale od vůle voličů a z pozice předsedy nejsilnější politické strany.⁸ V dnešní době premiéra oficiálně jmenuje panovník, jím jmenovaný ministerský předseda by měl být reálně schopný sestavit vládu. To znamená, že je premiérem zvolen předseda politické strany, která získala ve volbách absolutní většinu v parlamentu, anebo je jeho strana schopna alespoň efektivní kontroly parlamentu. Je také pravidlem, že je premiér řádně zvoleným členem Dolní komory parlamentu. Dříve to mohl být i člen Horní komory, ale posledním premiérem z této komory byl lord Salisbury, který byl v úřadu od roku 1895 do 1902.⁹ Je to také v naprosté většině případů politik s dlouholetými zkušenostmi právě z parlamentu a také z Kabinetu.

⁷ Harvey; Bather 1977, s. 33 – 35.

⁸ Morgan 2008, s. 152 – 159.

⁹ Turpin; Tomkins 2007, s. 340 – 347.

Výjimkou byla pouze Margaret Thatcherová, která před svým zvolením premiérkou strávila pouze čtyři roky v Kabinetu a zastávala jedinou funkci.¹⁰

V současnosti se postavení premiéra ve Spojeném království podobá pozici prezidenta ve Spojených státech amerických. Premiér vede domácí vládu, je předsedou Kabinetu a kontroluje jeho agendu, vede a řídí jeho schůze. Při zasedání Kabinetu určuje závažnost a pořadí projednávání otázek a jeho názor nakonec hraje rozhodující úlohu při zaujetí postoje k otázce, protože Kabinet na veřejnosti vystupuje jednotně a jeho členové jsou vázáni třicetiletou mlčenlivostí. Premiér je také členem některých důležitých výborů Kabinetu. Rozhoduje o náplni práce jednotlivých ministerských resortů a sestavuje vládu, kontroluje bezpečnostní služby, jmenuje velvyslance a vyšší státní úředníky, vyšší členy anglikánské církve a justice. Také doporučuje významné osobnosti na jmenování do šlechtického stavu, rozpouští parlament a vyhlašuje volby, vede zemi při neobvyklých krizových situacích a samozřejmě nadále vede svoji politickou stranu. Premiérovou povinností je i reprezentace země v zahraničí. Také řídí vztahy mezi Kabinetem a parlamentem, medií, ostatními zeměmi a mezinárodními organizacemi.¹¹

3. 2. Kabinet a vláda

Kabinet představuje nejvyšší shromáždění výkonné moci v zemi, skládá se z vedoucích členů vlády, takzvaných starších ministrů, kteří jsou oprávněni činit rozhodnutí jménem celé vlády. Členové Kabinetu jsou tedy i členy vlády, která má zhruba sto členů. Asi dvacet členů vlády jsou zároveň členy Kabinetu. Většina kabinetních ministrů má pod sebou ministerstvo, ti, kteří ho nemají, stojí v čele kabinetních výborů. Historické kořeny Kabinetu sahají až do středověku, kdy králové konzultovali svá rozhodnutí s Velkou radou.¹² Proto tedy není překvapivé, že základ fungování Kabinetu je postaven na politické tradici a jeho činnost není právně zachycena a upravena. Chod Kabinetu tedy vyplývá z řady zvyklostí. Konečná fáze rozhodování Kabinetu vychází z podpory, kterou má v Dolní komoře parlamentu a

¹⁰ Evans 2004, s. 12 – 14.

¹¹ Harvey; Bather 1977, s. 33 – 35.

¹² Rovná 2004, s. 87 – 97.

proto vláda a potažmo tedy i Kabinet, kterému není po volbách vyjádřena většinová podpora v Dolní komoře, okamžitě rezignuje. Členové Kabinetu většinou pochází z řad parlamentu, a tím pádem je specificky propojena exekutiva s legislativou, což značně odporuje klasickému pojetí oddělení moci ve státě. Členové Kabinetu jsou také až na výjimky příslušníky vítězné politické strany, z toho vyplývá mimořádná politická soudržnost a jednota. Kabinet funguje na principu kolektivní odpovědnosti, jednotliví členové ovšem ještě také zodpovídají za činnost svých úřadů. Proto tedy podle britských zvyklostí vláda, která nemá jednotný názor, nemůže vládnout.¹³

Vláda se skládá z ministerských členů Kabinetu a ministrů, kteří nejsou členy Kabinetu. Jejich ministerstva nejsou tak důležitá. Dále se vláda skládá ze zástupců ministrů, tajemníků, vysokých úředníků institucí politického charakteru. Vláda se ale nikdy neschází jako celek, proto ani nepřijímá společná rozhodnutí a nezajišťuje jejich realizaci. Počet ministerstev není stabilní a mění se společně s politickými, ale i jinými podmínkami. Ministři zodpovídají osobně parlamentu za činnost svých ministerstev, ve vládě tedy již neplatí princip kolektivní odpovědnosti.¹⁴ Ve Velké Británii je zavedena takzvaná funkce institucionalizované opozice, kdy jsou z řad členů parlamentu a z opoziční politické strany vybráni stínoví ministři a premiér. Tato stínová vláda má sledovat vládní politiku, má ji kritizovat a vytvářet k ní alternativy. Šéf opozice sedí v Dolní komoře naproti předsedovi vlády. Jedná se o placenou funkci. Od roku 1975 získávají opoziční strany na svou parlamentní činnost peníze ze státního rozpočtu. Tato suma se vypočítává na základě počtu křesel a získaných hlasů. Mluvčí stínových kabinetů ji využívají k zaměstnávání odborníků a dalšího personálu. V roce 1999 byla tato částka značně navýšena v rámci změn financování politických stran.¹⁵

3. 3. Parlament

Parlament je nejvyšším britským zákonodárným orgánem a principy jeho fungování jsou zachyceny písemně. Historie britského parlamentu sahá bezmála tisíc let zpátky do minulosti. Parlament může bez omezení schvalovat, měnit nebo rušit

¹³ Buckley 2006, s. 48 – 52.

¹⁴ tamtéž, s. 48 – 52.

¹⁵ Ramsden 2002, s. 360.

jakýkoliv zákon. V roce 1911 bylo odsouhlaseno maximální pětileté volební období, ale zároveň může být podle okolností kdykoliv rozpuštěn, nebo prodloužit své volební období jako tomu bylo například za obou světových válek.¹⁶ Avšak ve světle britské vyspělé politické kultury respektuje svůj mandát. Největší vliv na práci parlamentu má vláda, která iniciuje většinu zákonů. Vláda tedy účinně ovlivňuje činnost parlamentu, na jehož chodu se do jisté míry také projevuje členství v Evropské unii, protože britský parlament musí respektovat některá rozhodnutí a nařízení Unie. K tomu, aby byl návrh zákona uznán, se musí obě komory parlamentu shodnout na jeho identickém znění. Zákon musí poté ještě schválit panovník.

Ve spojitosti s Velkou Británií a parlamentem mluvíme o takzvaném bikameralismu. Parlament je tedy rozdělen na dva celky. Jedná se o Horní komoru (House of Lords) a Dolní komoru (House of Commons). Z historické perspektivy hrála významnější roli Horní komora, ale s postupem času se těžiště zákonodárné moci postupně přesunulo do Dolní komory.

House of Lords tedy Sněmovna lordů je nevolený orgán zákonodárné moci. Po značném snižování je v dnešní době počet členů Horní komory 827.¹⁷ Úkolem Sněmovny lordů je posuzovat a schvalovat zákony, ale nedisponuje absolutním právem veta, které jí bylo odebráno roku 1911. Tato komora je podřízena Dolní komoře a vládě. Členy Sněmovny lordů jsou držitelé doživotních šlechtických titulů, bývalí i stávající ministři a členové vlád, kteří mají značné politické zkušenosti. Tyto zkušenosti využívají při tvorbě nekontroverzní a věcné legislativy, což je v současnosti hlavní náplň Sněmovny lordů.

House of Commons zasedá každoročně od konce října do července či srpna. Při plné účasti všech členů se zasedání účastní 659 zastupitelů. V dopoledních hodinách se scházejí parlamentní výbory a odpoledne až do pozdních nočních hodin zasedají příslušníci Dolní komory. Zastupitelé jsou do Sněmovny voleni v jednomandátových volebních obvodech většinovým způsobem. Kdo získá v obvodu nejvíce hlasů,

¹⁶ King 2007, s. 128.

¹⁷ Parliament. Lists of Members of the House of Lords. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/lords/>. 15. 2. 2012.

vyhrává. Jedná se o volební systém nazývaný first past the post. Volební právo bylo postupně rozšiřováno a dnes mohou volit všichni občané nad jednadvacet let. Sněmovna většinou sama neinicuje zákony, to dělá vláda. Zvolení zástupci do Sněmovny dodržují stranickou disciplínu a hlasují v souladu s vedením strany. Vlády často spojují hlasování o zákonech, které jsou pro ně důležité, s hlasováním o jejich důvěře. V čele Dolní komory stojí Speaker, což je osoba, která řídí jednání komory a má možnost trestat poslance, kteří porušili pravidla jednání, nebo se dostali do rozporu s povinnostmi poslance. Speaker je v Británii druhá nejváženější osoba po panovníkovi. Jeho funkce je jedna z nejoblíbenějších veřejných funkcí. Současným Speakerem je John Bercow.¹⁸ Speaker je původně zvoleným členem Dolní komory, ale po jeho jmenování do funkce se vzdává své stranické příslušnosti a nadále již nevystupuje jako člen strany, za kterou byl zvolen. Po zvolení již reprezentuje celou Dolní komoru.

3. 4. Soudnictví

Moc soudní je vedle legislativy a exekutivy třetí pilíř demokratické společnosti. Právo a zákony představují základ každé společnosti, zajišťují svobodu jedinců tím, že jsou jim garantována občanská práva a také jsou vymezeny limity vládnoucích autorit pomocí zákonů. Úkolem soudnictví je udržovat právo a pořádek a být arbitrem v rozepřích mezi občanem a státem.

Ve Velké Británii jsou tři odlišné právní systémy: severoirský, skotský a anglický, který platí i ve Walesu. V době, kdy byla celá Evropa ovlivněna římským právem, vyvíjelo se anglické právo jako zvykové, tedy takzvané common law. Toto právo na rozdíl od kontinentálního římského práva tvořili sami soudci. Základy anglického právního systému byly položeny už ve dvanáctém století, kdy byl u vlády Jindřich II., a zachovaly se v podstatě až dodnes.¹⁹

¹⁸ Parliament. Biography of Speaker John Bercow. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/business/commons/the-speaker/the-role-of-the-speaker/biography-of-speaker-john-bercow/>. 15. 2. 2012.

¹⁹ Barnett, Hilaire (2002): Britain Unwrapped, Government and Constitution Explained. London. Penguin Books. In. Rovná 2004, s. 211.

V minulosti existovalo několik typů soudů, avšak docházelo k překrývání jejich působnosti a k různorodosti používaných procedur. Z tohoto důvodu byl v devatenáctém století vytvořen Nejvyšší soudní dvůr, který je rozdělen na tři sekce: kancléřskou, rodinnou a královský dvůr. V čele těchto sekcí jsou prezidenti, kteří jsou jmenováni královnou na základě doporučení předsedy vlády. Soudci v Anglii a Walesu mají značné pravomoci, tvoří zákony a pravidla, kterými se musí občané řídit a dodržovat je. Interpretují také zákony schválené parlamentem, nebo kontrolují pravomoci svěřené ministrům a autoritám, které jim poskytují parlamentní zákony.²⁰

3. 5. Základní charakteristika britského politického systému

Britský politický systém je klasickým příkladem postupného evolučního vývoje monarchie v moderní politický systém. Spojené království je považováno za kolébku moderního liberalismu. Společně s liberalismem jde ruku v ruce i rozvoj demokracie a oslabování moci panovníka. Ze Spojeného království pochází například významný teoretik liberalismu Adam Smith.²¹ Velká Británie je příkladem parlamentní demokracie, v jejímž systému má mimořádně silné postavení ministerský předseda, proto se někdy o tomto systému také mluví jako o premiérském. K tomuto názoru se přiklání i Giovanni Sartori, italský politolog a teoretik demokracie, podle jehož výkladu by se dala klasifikovat Velká Británie z hlediska formy vlády jako silný premiérský systém. V tomto typu formy vlády stojí v čele jednobarevné vlády předseda vítězné strany v parlamentních volbách. Jeho strana má většinu v parlamentu. Z toho postavení vyplývá, že premiér za tohoto uspořádání má největší pravomoci ve státě a jeho pozice se vyrovná pozici prezidenta v prezidentském systému. Podle Sartoriho v parlamentním státním zřízení můžeme najít ještě následující typy formy vlády: slabý premiérský, stranický kontrolovaný parlamentarismus a parlamentarismus s převahou parlamentu.

²⁰ Budge, Ian; Crewe, Ivor; McKay, David; Newton, Ken (1998): The New British Politics. Longman. In Rovná 2004, s. 61.

²¹ Coxall; Robins; Leach 2003, s. 3 – 13.

Základy pro britský politický systém se postupně utvářely od dob vlády Viléma Dobyvatele, který na trůn, v té době ještě anglický, usedl v roce 1066. Ale až roku 1071 skutečně upevnil svou pozici jako panovník, když přestál potíže a jeho vláda byla formálně potvrzena Velšany a Skoty.²²

Neustálé úsilí představitelů nejmocnějších vrstev společnosti o omezení a kontrolu moci panovníka vedlo až ke Slavné revoluci roku 1688, kdy bylo zrušeno panovníkovo právo rozhodovat na vlastní zodpovědnost.

²² Morgan 2008, s. 245.

4. Historický vývoj panovníkovy pozice v rámci britského konstitucionalismu

Nyní v následující kapitole se budu věnovat vývoji politického systému. S politickým systémem každé konkrétní země je úzce spojeno i to, jakou má ona konkrétní země ústavu. Proto se otázkou ústavního vývoje budu také zabírat. Podle toho, co jsem zmínil již v úvodu, se primárně zaměřím na ústavní vývoj ve Velké Británii až od roku 1688, ale protože tento rok není oficiálním rokem vzniku státu ani ústavy a historie Velké Británie sahá i před toto datum, uvedu i některé významné události předcházející tomuto roku. S tím jak se vyvíjela ústava, také souvisí i s jakými pravomocemi disponoval panovník. Na závěr kapitoly představím myšlenky a názory, negativní i pozitivní, na tento politický orgán.

4. 1. Charakteristika britského konstitucionalismu

Podle teoretiků zkoumajících tento systém nehrály principy a teoretické koncepce tak významnou roli při vytváření britského politického systému jako pragmatismus a zkušenosti. Politická kultura Velké Británie je nedílnou součástí fungování jejího politického systému. V průběhu staletí se vytvořilo několik základních charakteristických rysů této kultury jako konsensuálnost, gradualismus, respektování zákonů, pragmatismus a demokratičnost. Ve spojitosti s britskou politickou kulturou by se tak dalo hovořit o tradicionalisticky moderní kultuře politického života. Tento jev je patrný na respektu ke stávajícím orgánům, jako je například právě monarcha, a přizpůsobování těchto orgánů době, a z toho k nim plynoucí respekt. Což je jev do značné míry ojedinělý v porovnání s politickou kulturou ve většině ostatních zemí, ať již na kontinentální Evropě nebo zbytku světa. Jednotlivé státy sepisují svoje ústavy z toho důvodu, aby měly písemně ukotvené vztahy mezi jednotlivými složkami politického systému (hlava státu, parlament, vláda, soudy, státní administrativa, popřípadě místní vlády) a práva a povinnosti občanů toho konkrétního státu. Avšak Velká Británie je v tomto ohledu jistou raritou. Můžeme se setkat s názorem, který tvrdí, že britská ústava neexistuje. Není to pravda, britská

ústava je částečně psaná (kodifikovaná) a částečně nepsaná (nekodifikovaná). I když je pravda, že za vlády O. Cromwella byl dokument podobný ústavě vydán pod názvem *The Instrument of Government of Oliver Cromwell*. Ale tento dokument přestal platit s Cromwellovým koncem vlády a právě jeho neúspěch přispěl k tomu, že další pokusy v následujících letech nebyly znovu opakovány. Ovšem mluvit o gradualismu na celém území Spojeného království je do určité míry zavádějící a jedná se o sporný pojem. Pouze na území Anglie se dá hovořit o gradualismu.

Toto tvrzení o britské ústavě, že je částečně nepsaná, vychází ze základu, že ústava nepředstavuje ucelený dokument, a není tak celistvým souhrnem základních pravidel a principů, podle kterých země funguje. Konstituční základy vycházejí z parlamentních zákonů, královských prerogativ, precedentů, ústavních zvyklostí, právní literatury a od vstupu země do Evropské unie také z Evropského práva. Parlamentní zákony upravují všechny dosavadní britské konstituční zdroje a přispívají tak k vytváření britské konstituce. Jejich důležitost byla patrná při vývoji volebního práva a vztahů mezi komorami parlamentu. Královská prerogativa jsou řazena mezi konstituční základy z toho důvodu, že podle nich může předseda vlády nebo některý jeho ministr vydat určitá opatření jménem Koruny. Oblasti, do kterých prerogativa zasahují, jsou postupně zmenšovány. Jedná se hlavně o zahraniční a obrannou politiku. Precedenty jsou taková soudní rozhodnutí, která ovlivňují budoucí rozhodování v obdobných soudních případech. Jedná se především o problematiku lidských práv a svobod.²³ Konvence nebo též ústavní zvyklosti jsou taková pravidla, která sice nejsou podchycena zákony, ale jsou dodržována a uznávána tak dlouho, že je všichni, kterých se týkají, řádně dodržují. Jsou základem flexibility britské konstituce. Konvence nejsou vynutitelné a ani žalovatelné, přesto však respektované. Vztahují se především na vztah mezi Korunou a Kabinetem. Podle ústavních zvyklostí například vyzve panovník předsedu nejúspěšnější politické strany ve volbách k sestavení vlády, nebo neodmítne ratifikovat zákon, který byl schválen a prošel oběma komorami parlamentu. Dalším případem konvence je společná odpovědnost členů vlády. Konvence také říkají, jak by se měl chovat premiér a jeho ministři. Jejich soukromý život by neměl

²³ Rovná 2004, s. 65 – 67.

přitahovat veřejnou pozornost a poškodit tak celý Kabinet. Ministři opouští při vstupu do úřadu všechny své ostatní funkce, aby nedošlo ke střetu zájmů, a poskytují také své finanční přiznání.²⁴ K důležitým konstitučním pramenům při interpretaci zákonů patří také respektované knihy a pojednání, tedy významná právnícká literatura. Patří k nim například pojednání Erskina Maye o zákonech, privilegiích, procedurách a pravomocech parlamentu, klasický průvodce po parlamentních procedurách a právech.²⁵ Od vstupu Velké Británie do Evropské unie je britskému právu nadřazeno právě to evropské, a pokud se dostanou do konfliktu, britské soudy jsou povinovány vykládat britské zákony tak, aby byly v souladu s evropským právem, a jejich tvorbu přiblížit evropskému právu. Toto zákonodárství ovlivňuje především sociální a ekonomickou legislativu. Fakt, že evropské právo je nadřazené britskému národnímu právu, velmi zasahuje do ústavního pořádku. Britský parlament byl dosud nejvyšším zákonodárným orgánem, má v některých oblastech po vstupu do Evropské unie nad sebou ještě instanci s kontrolním mandátem, kterou je Evropský soudní dvůr. Už se také stalo, že Evropský soudní dvůr prohlásil některé britské zákony za odporující evropskému právu a ty se tak staly neaplikovatelnými. Přijetím zákona o Evropských společenstvích a ratifikací Maastrichtské smlouvy se ale britský parlament zavázal k respektování a přesunutí části své suverenity na společnou evropskou úroveň.²⁶

Psané ústavy nebývají z pravidla příliš rozsáhlé, proto jsou doplňovány dalšími normami. Dobrým příkladem pro toto budiž Ústava Spojených států amerických, která sama o sobě obsahuje pouze něco kolem 4300 slov. Byla vydaná již v roce 1787 a od té doby do současnosti byla samozřejmě potřeba částečně upravit. Z toho důvodu byly vydávány jednotlivé dodatky k ústavě, protože do ní samotné se nezasahuje. Velká Británie samozřejmě také disponuje základními psanými ústavními pravidly, ale, jak již bylo řečeno ne v jednom celistvém dokumentu. Sepisování nových ústav a ukotvování tak nového ústavního pořádku souvisí s transformací stávajícího politického systému v nový. Příkladem budiž německá ústava, takzvaný Základní zákon, který vešel v platnost roku 1949, kdy se chtěli tvůrci nového politického řádu

²⁴ Kavanagh 1987, 89 – 93.

²⁵ Budge, Ian; Crewe, Ivor; McKay, David; Newton, Ken (1998): The New British Politics. Longman. In Rovná 2004, s. 61.

²⁶ Rovná 2004, s. 68.

distancovat od státního zřízení Třetí říše. Dalším příkladem je Česká republika, která přijala stávající ústavu v roce 1993 po rozdělení se Slovenskem.²⁷

K zásadním politickým otřesům, k jejichž řešení by bylo nutné zasahovat do již stanoveného politického systému a stávající ústavy, v Británii nedocházelo. To byl důvod k tomu, že nebyla pocíťována nutnost sepsat ústavu novou a distancovat se tak od dřívější vlády. Oproti kontinentální Evropě na Ostrovech můžeme pozorovat absenci politicky motivovaného násilí. To se vyskytlo naposledy v šestnáctém století s postavou Olivera Cromwella. I když absence násilí za účelem získání moci hrála dozajista svoji roli při vývoji systému a ústavy do dnešní podoby, rozhodně to neznamena, že by všechna jednání probíhala v poklidu. Mnohokrát proti sobě zákonodárci ostře vystupovali na půdě parlamentu i mimo něj při projednávání otázek spojených se změnou ústavy, ale nikdy takovéto spory nepřerostly v ozbrojený konflikt. Mezi případy, kdy se vedly nejostřejší debaty, patří otázka katolické emancipace ve dvacátých letech 19. století, Home Rule pro Irsko na konci 19. století nebo omezení moci Dolní komory parlamentu z roku 1911. Žádná z těchto debat ale neskončila takovou neshodou, která by vedla až ke změně systému, kterou by bylo potřeba zachytit v nově napsané ústavě. Politická změna se uskutečňovala postupně a kumulovaně, propojila existující instituce s novými a spojila tradiční a moderní hodnoty. To svědčí o vysoké legitimitě politických institucí, které se dostaly k moci legálně prostřednictvím zavedených a uznávaných procedur i díky přesvědčení občanů, že moc není zneužívána, ale uplatňována v souladu s uznávanými tradicemi a zákony.²⁸

Problémem britské ústavy tkví však v tom, že přesně nelze určit to, co ještě k ústavě patří a co již ne. K tomu jsou zapotřebí autorizovaní znalci práva.²⁹ Britská ústava se zabývá a upravuje témata, jako jsou vztahy mezi jednotlivými částmi Spojeného království, kam patří třeba zákon o vládě v Irsku z roku 1920. V ústavě jsou také popsány vztahy mezi jednotlivými nejvyššími ústavními institucemi a jejich kompetence. Tedy mezi legislativou (mezi komorami parlamentu), exekutivou,

²⁷ Klokočka 1996, s. 89 – 93.

²⁸ Rovná 2004, s. 63 – 64.

²⁹ Kavanagh 1987, s. 30.

monarchou a soudnictvím. Do této části ústavy spadá Veto Bill z roku 1911. Práva a svobody občanů Velké Británie jsou také podchyceny v ústavě. A jsou to Magna charta libertatum vydaná roku 1215, Bill of Rights z roku 1689 a také zákony zabývající se postupným rozšiřováním volebního práva mezi občany. Ústava je tedy nesystematický soubor kodifikací zvyků a vazeb mezi jednotlivými prvky systému.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska je konstituční monarchie. Tady jsou popsány základní principy, na kterých je britská konstituce postavena. Jedním z těchto principů je fakt, že Spojené království je unitární stát³⁰ s jedinou vládou v čele, která svou moc odvozuje od parlamentu. Co do územního členění ji tvoří Anglie spolu s Walesem, Skotskem a Severním Irskem, které tvoří šest administrativních oblastí v severní části irského ostrova. Místní správy fungují na úrovních hrabství s velmi limitovanými pravomocemi. Příkladem budiž parlament na ostrově Man, který zasahuje pouze do otázek místní úrovně a je plně podřízen parlamentu ve Westminsteru. Stejně jako velšské národní shromáždění, skotský parlament a severoirský parlament. Suverenita parlamentu symbolizuje základ britské konstituce, má totiž nejvyšší zákonodárnou moc. Pouze ve Westminsteru se mohou vytvářet nové zákony a rušit nebo upravovat tak tím ty staré. Pro parlament však v této oblasti platí zásada přednosti evropského práva. Znamená to, že právo Evropské unie je nadřazené právu britskému, a pokud se dostanou do konfliktu, je nutnost pro soudy vykládat britské zákony tak, aby byly v souladu s evropským právem. Tato zásada se týká hlavně sociální a ekonomické legislativy.³¹ Takto to ve Spojeném království fungovalo až zhruba do poloviny devadesátých let, kdy dochází k procesu devoluce. Dalo by se říci, že se vlastně jedná o proces decentralizace moci, protože jednotlivá místní shromáždění a parlamenty z takzvané keltské periferie, tedy Skotsko, Wales a Irsko, získávají daleko větší míru autonomie. Jedná se o jednu z nejvýraznějších změn, k nimž v systému Spojeného království dochází od konce druhé světové války. Toto

³⁰ Unitární stát – Stát s jedinou centrální suveréni vládou, která se nedělí o rozhodovací pravomoci s žádnou nižší jednotkou. Ovšem může na ni některé jiné pravomoci delegovat. Ve federálním státě probíhá rozhodovací proces, alespoň v některých oblastech, na dvou či více úrovních.

³¹ Rovná 2004, s. 67 – 68.

byl pouze bližší nástin konstitučních principů. Ve skutečnosti jich je ale mnohem více.³²

Britská ústava samozřejmě nevznikla rovnou v takové podobě, v jaké je známa dnes. Prošla značným vývojem a zde jsou nejdůležitější milníky ve vývoji britské konstituce chronologicky seřazeny. Společně s tím, jak se vyvíjela ústava, docházelo i ke změnám v postavení panovníka v rámci politického systému, a proto jsem na následujících řádkách sloučil konstituční vývoj společně s postupnou změnou pozice panovníka v systému.

4. 2. Období před Slavnou revolucí

Začnu rokem 1215, kdy byla sepsána Magna charta libertatum. Stalo se tak na nátlak anglických baronů, kteří si vynutili uznat své právo, aby se jich panovník tázal na důležité otázky, především se jednalo o výběr daní. Magna charta byl první dokument omezující pravomoci panovníka vůči jeho poddaným na základě zákona. Mezi léty 1532 a 1559 Tudorovci začínají využívat parlament k ratifikaci nejdůležitější královských zákonů. Jednalo se třeba o určení následnictví, vytvoření anglikánské církve a posvěcování jiných dalších závažných otázek. V letech 1640 až 1651 proběhla občanská válka mezi parlamentem a panovníkem. Vítězí parlament a buduje si svoji nadřazenou pozici i nad Nejvyšším soudem. Jedná se významný milník z pohledu parlamentu, který získává mocenskou převahu nad panovníkem.³³

4. 3. Období po Slavné revoluci (od 1688)

Jako výchozí bod pro začátek popisu historického vývoje pravomocí panovníka jsem si stanovil rok 1688. Roku 1688 a 1689 byl zpracován a vydán text Listiny práv a svobod tedy vydání Bill of Rights. V tomto roce nastoupil na trůn po svrženém králi Jakobovi II. během Slavné revoluce Vilém Oranžský, který se během povstání spojil

³² Budge; McKay 1993, s. 172 – 177.

³³ Russell 1990, s. 58 – 59.

s parlamentaristy.³⁴ Tato změna znamenala výrazné změny ve vládní struktuře oproti předchozí době panování Tudorovců. Po roce 1688 dochází k oddělení jednotlivých složek moci, které si již nejsou podřízeny, ale rovny. Moc výkonná sice nadále zůstává v rukou panovníka, ale ten již není tím svrchovaným vládcem, kterým býval. Nově ho již omezují zákony, kterými se musí řídit a dodržovat je. Obě komory parlamentu se stávají, až na finanční otázky rovnocenné. Bill of Rights dále potvrdil vybírání daní pouze se svolením parlamentu, základní práva občanů, schvalování nových zákonů muselo být nejdříve potvrzené v parlamentu, do kterého se konaly svobodné volby, ovšem stále jen pro občany, kteří měli volební právo. Rozpočet panovníka byl od vydání tohoto zákona schvalován také parlamentem.³⁵ Na základě výše uvedených změn panovník vidí budoucí nutnost spolupráce právě s parlamentem, který se stává důležitým hráčem na politickém poli. Jedním z nejdůležitějších výsledků revoluce byla shoda na tom, že královská prerogativa se musí nyní nadefinovat daleko precizněji, než tomu bylo doposud. Před rokem 1688 byla prerogativa sepsána pouze v negaci, tedy to, co panovník nemůže dělat. Nemohl tedy třeba pozastavovat zákony nebo vybírat daně bez souhlasu parlamentu.

Tak tomu bylo až do roku 1701, kdy byl vydán Act of Settlement, česky známý pod názvem Zákon o nástupnictví. Navazoval na Bill of Rights. Zajišťoval nárok na trůn hannoverské dynastii a znamenal změnu v systému následnictví nového panovníka, ten musí být protestantského vyznání a nesměl uzavřít sňatek s osobou katolického vyznání.³⁶ Act of Settlement zaručoval nezávislost soudců na panovníkovi, což ve skutečnosti napomohlo tomu, že bylo již daleko snadnější rozpoznat, co spadá do panovníkovy sféry vlivu.³⁷ Mezi královská prerogativa patřilo právo veta vůči rozhodnutí parlamentu a také právo na udělování milosti. Také nadále uděloval šlechtické tituly, mohl vyhlásit válku, nebo naopak mír. Ale co je velmi důležité, v té

³⁴ Morgan 2008, s. 245.

³⁵ Yale law school. Bill of Rights 1689. Dostupné na: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp. 20. 2. 2012.

³⁶ The British Monarchy. The Act of Settlement. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/historyofthemonarchy/kingsandqueensoftheunitedkingdom/thestuarts/maryiiwilliamiiiandtheactofsettlement/theactofsettlement.aspx>. 20. 2. 2012.

³⁷ The British Monarchy. The Act of Settlement. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/historyofthemonarchy/kingsandqueensoftheunitedkingdom/thestuarts/maryiiwilliamiiiandtheactofsettlement/theactofsettlement.aspx>. 20. 2. 2012.

době to byl právě stále panovník, který vytvářel rámec politiky a odpovídal za ni. Právě za účelem vytváření vlastní politiky si původně vybíral své ministry, kteří mu měli být nápomocni. Znamenalo to, že jeho ministři byli opravdu jeho ministři a pracovali v jeho zájmu.³⁸

4. 4. Královna Anna I.

Roku 1701 nebyl pouze vydán Act of Settlement, ale na trůn také usedá nový panovník a tím byla královna Anna, která vládla až do roku 1714. Období jejího vládnutí v otázce zahraničního dění poznamenala hlavně Válka o španělské dědictví. Co se týče domácí scény, tak zde také probíhaly politické bitvy. Za panování královny Anny byl zřízen poradní orgán takzvaná Kabinetní rada, který nahradil dřívější poradní orgán Privy Council. Nový královnin poradní orgán se scházel jednou týdně za aktivní účasti královny a projednával důležité politické otázky. Kabinetní rada také připravovala budoucí státní politiku. Královna při dalším rozhodování, jak postupovat při řešení těchto problémů, vycházela právě z doporučení, které jí poskytla Kabinetní rada. Královnin poradní spolek také přestává být považován za tajný spolek, který by mohl být potencionálně nebezpečný pro parlament. Během panování královny Anny docházelo k častému odvolávání členů vlády, což způsobovalo neefektivitu vládnutí. Ale i přes tyto problémy bylo patrné, že parlament se stává více odpovědným za politickou situaci v zemi. Skutečnou práci vykonávala právě Kabinetní rada, která se skládala většinou z vybraných ministrů, kteří byli seznámeni s problematikou, kterou se zabývala právě Kabinetní rada.³⁹

O šest let později od vydání Act of Settlement, v roce 1707, je vydán Act of Union, nebo též zákon o připojení Skotska znamená, že anglický parlament se sloučí se skotským. Dochází ovšem k zachování skotského právního systému a jejich církve.

Od roku 1715 po následujících sto let dochází k významnému politickému vývoji. Jedná se především o to, že vláda musí mít většinovou podporu v parlamentu a musí být přijatelná pro panovníka. Také postupně vznikají dvě politické strany toryové

³⁸ Smith 1955, s. 382 – 384.

³⁹ Bryant 1975, s. 43 – 47.

a whigové, které vytvoří základ pro pozdější konzervativce a liberály. V těchto letech jsou tedy postaveny základy systému dvou politických stran. Tato politická změna ovšem začíná až za vlády krále Jiřího I.

4. 5. Králové Jiří I. a Jiří II.

Na rozdíl od své předchůdkyně, která se aktivně účastnila a předsedala většině zasedání Kabinetní rady, král Jiří I. se těchto schůzek účastnil velmi málo. Dnes již není důležité, jestli to bylo proto, že neuměl hovořit anglicky, nebo se pouze nezajímal o politické dění. Důležitý prvkem ale je to, že v jeho nepřítomnosti předsedal Kabinetu některý z ministrů, který poté hlásil panovníkovi, co se na jednání probíralo. Jeho nepřítomnost mezi ministry dala vzniknout nové politické funkci ministerského předsedy. Za dob panování Jiřího I. tuto roli plnil sir Robert Walpole, který je také všeobecně považován za prvního ministerského předsedu. Tato instituce ještě v té době nebyla podchycena v legislativě, i když de facto vykonával funkci předsedy vlády, byl za jeho života nazýván prvním ministrem. Za jeho předsednictví se pomalu Kabinet stává aktivní částí exekutivy a přebírá pozici hlavního výkonného orgánu ve Velké Británii a stává se postupně takovým orgánem, jakým je dnes. Walpole se v tomto nově vzniklém úřadě udržel i po změně panovníka, kdy po Jiřím I. usedl na trůn Jiří II.. Největším úspěchem Walpola bylo, že jako první v britské historii fungoval jako spojka mezi parlamentem a vnitřními kruhy královského dvora. Léta po jeho odchodu z funkce jsou někdy považována za velmi zmatená léta, jedná se o období 1742 až 1760, kdy umírá Jiří II.⁴⁰

Walpole získal a upevnil si pozice jako první premiérský předseda jednak díky tomu, že měl silnou královskou podporu, která mu zprvu zajistila místo ve vládě a později mu poskytla i značnou podporu v obou komorách parlamentu. V této době ještě nebyla pozice ministerského předsedy zaručena vítězstvím ve volbách ani většinou křesel v parlamentu, ale záležela právě na vůli panovníka. Nebyla to

⁴⁰ Smith 1955, s. 382 – 397.

samozřejmě pouze královská přízeň, ale bezpochyby i jeho politické schopnosti, které mu pomohly v dobách, kdy mu hrozila ztráta politické moci.⁴¹

4. 6. Král Jiří III.

Na trůn nastupuje po svém dědečkovi Jiřím II. I když je náladový, malicherný a tvrdohlavý, snaží se vykonávat svoji funkci panovníka nejlépe, jak dovede. Jiří III. není stále vázán zákonem k tomu, aby se řídil podle doporučení, která mu poskytovali jeho ministři. Tito ministři a členové Kabinetu byli v té době odpovědní pouze Jiřímu III. a soudům, což byly jediné dva státní orgány, které měly možnost je odvolat. Ještě nebyli odpovědní parlamentu. Stejně tak ještě neexistovala žádná kolektivní odpovědnost ministrů, ta byla přijata až v roce 1827. Za panování Jiřího III. roku 1784 se do funkce ministerského předsedy dostává mladý William Pitt. Jeho předchůdcem byl Frederick North, který podal demisi. S jeho odstoupením z funkce je spojován úpadek starého systému a právě začátek funkčního období Williama Pitta je někdy označováno za počátek úpadku královské moci.⁴² Neznamená to ovšem, že by panovník přišel o své pravomoci právě jmenováním Pitta do úřadu. Jedná se o začátek postupného oslabování politické moci krále, které vyvrcholilo až roku 1832 vydáním Reform Act. Příznaky úpadku můžeme pozorovat na příkladu státních financí, kdy již nedochází k rozlišování státního veřejného majetku a královského osobního majetku. Ministerstva mohou pro plnění politických účelů využívat obou finančních zdrojů. Stalo se tak na základě reformy celého finančního systému v roce 1785.⁴³ Ve skutečnosti se však nejednalo o rychlou revoluci, kdy by byl panovník zbaven svých pravomocí, ale jak již bylo naznačeno výše, šlo spíše o pozvolnou změnu. Přesto panovník pořád zůstává součástí politického procesu, ale těžiště vykonávání reálné politiky se přesouvá na stranu Kabinetu. Současně Kabinet rozšiřuje pole své působnosti i na sektor státních služeb. A rok od roku se také zvětšuje odpovědnost jednotlivých královských ministrů Dolní komoře parlamentu. S tímto přesunem moci je také spojen vznik novodobých organizovaných politických stran, které daleko

⁴¹ Dickinson 1973, s. 160.

⁴² Evans 1999, s. 6 – 10.

⁴³ Smith 1955, s. 397 – 404.

přesněji definují své cíle a principy. Moderní stranické vlády jsou sice ještě několik desítek let v budoucnu, ale základy pro jejich vznik byly položeny.⁴⁴

V letech vlády Jiřího III. dochází k další významné konstituční změně. A to takové, že roku 1800 došlo ke sloučení s Irskem na základě zákona Act of Union z téhož roku. Důležitost legislativního spojení a vytvoření obchodní unie mezi Británií a Irskem se dostala do politického popředí po propuknutí americké Revoluce za nezávislost, kdy irský radikalismus a ústavní nestabilita byly vnímány Británií jako hrozba.⁴⁵

4. 7. Král Vilém IV.

Dva roky po té, co se chopil vlády Vilém IV., byl schválen roku 1832 Great Reform Act. Tento zákon je považován za jeden z milníků v britské historii. Pojednávalo se v něm o reformě Dolní sněmovny. A reforma ve znění, jak byla navržena, v tomto zákoně znamenala, že panovník ztratí většinu své dosavadní kontroly, kterou měl nad Dolní sněmovnou. V preambuli zákona se píše o důvodu jeho přijetí jako o zamezení podvodů spojených s výběrem poslanců do Dolní sněmovny.⁴⁶ Jeho přijetí předcházely značné nepokoje, ať již ve společnosti nebo v samotných politických kruzích. Král Vilém IV. musel na popud tehdejšího premiéra Earla Greye dokonce udělit nové šlechtické tituly pro nové členy Horní komory tak, aby v Dolní komoře měla politická strana premiéra většinu, a zajistil tak schválení zákona. Jmenování nových šlechticů za účelem získání většiny křesel v Parlamentu se uskutečnilo předtím naposledy za královny Anny.⁴⁷ Great Reform Act z roku 1832 je zákon, který rozšiřuje volební právo na všechny muže, kteří disponují majetkem v určité výši. Znamenalo to pouze malou změnu, protože většina pracujících mužů stále nemohla volit. Byl to první signál k tomu, že změna je možná, a proto byly podporovány další reformy volebního práva. Volebním systémem je zvolen většinový

⁴⁴ Pares 143 – 145.1953, s.

⁴⁵ Maccines. I. Allan (17. 2. 2012): Acts of Union: The Creation of the United Kingdom. BBC. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/acts_of_union_01.shtml. 20. 2. 2012.

⁴⁶ Parliament. The Reform Act 1832. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/reformact1832/>. 4. 3. 2012.

⁴⁷ Smith 1955, s. 444.

typ first-past-the-post, tedy první bere vše. Dochází také ke změnám volebních obvodů, které se zmenšují.⁴⁸ Great Reform Act měl být výrazným směrem k demokratizaci, i přes to, že se ho nakonec podařilo „protlačit“ Parlamentem, většinu problémů, kterým se věnoval, nakonec stejně nevyřešil. Proto byl o 33 let později reformován.⁴⁹

4. 8. Královna Viktorie

Své zemi vládla britská královna Viktorie po celé dvě generace - déle než kdokoliv před ní i po ní. (Ovšem současná královna Alžběta II. se Viktorii značně přibližuje). Stala se symbolem své doby, jež nese i její jméno. Vláda Viktorie trvala téměř 64 let. Roku 1876 se stala i první indickou císařovnou. Zažila největší expanzi britské říše, která v čase její smrti zabírala 20 procent zemského povrchu. Její vládu provázal přechod k moderní konstituční monarchii. Série zákonů postupně zvýšila moc Dolní sněmovny na úkor Sněmovny lordů a monarchy samotného, jehož role byla stále více symbolická. Od raného věku jí byly vštěpovány silně konzervativní myšlenky a také to, že zemi má vládnout panovník, proto si chtěla během období svého vládnutí uchovat politickou moc, ale bezděčně přihlížela přechodu role panovníka z politické na ceremoniální. Když se stala královnou, byla její politická role nesporná. Když 21. ledna 1901 zemřela a na trůn usedl její syn Albert jako král Edward VII., byla změna na trůnu vnímána již spíše jako společenská událost. Ministerský předseda získává během její vlády čím dál tím větší pravomoci a stává se prakticky odpovědným za státní politiku. Už nadále neplatí, že panovník si vybírá svého premiéra, ale toho mu vyberou obyvatelé během parlamentních voleb. Stát se musel dokonce na několik let obejít bez zásahů panovníka do politického dění, ze kterého se Viktorie stáhla po smrti svého manžela. I když se poté zapojila zpět do politického života, její pozice tím výrazně oslabil. Tento úpadek je součtem mnoha malých a samo o sobě nenápadných počinů, které ve výsledku znamenaly již definitivní ztrátu reálné moci. A není ani jisté, zda již v té době měla královna Viktorie nějaké možnosti,

⁴⁸ Parliament. The Reform Act 1832. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/reformact1832/>. 20. 2. 2012.

⁴⁹ Mathiot 1958, s. 298 – 299.

jak tomuto přerodu zabránit. Přesto a možná i do jisté míry právě proto byla královna Viktorie mezi svými poddanými velmi oblíbenou panovnicí, po které bylo pojmenováno celé jedno období.⁵⁰ Smrtí královny Viktorie v roce 1901 končí období velkého pokroku a rozvoje. Společnost prošla velkými industriálními a liberálními změnami v dějinách Velké Británie. Jak již bylo řečeno výše, monarcha ztrácel své ústavní pravomoci, avšak v tu samou chvíli osobní vliv představitelů Koruny byl na vzestupu. Koruna byla symbolem pokračujících britských tradic a svobody. Koruna na počátku dvacátého století opět získala takový vliv, jaký neměla ani v dobách největší moci prerogativ. Ale bude se jednat o vliv na veřejné mínění, tedy ne o skutečnou obnovu původních pravomocí.⁵¹

Jak již bylo naznačeno v části věnované vládě Viléma IV., došlo během panování královny Viktorie k revizi zákona Great Reform Act z roku 1832. Znamenalo to, že roku 1867 byl vydán Second Reform Act, takzvaný Druhý zákon o reformě, který zavedl rozšíření volebního práva na větší část mužské populace. Pořád ovšem neplatí, že každý muž má jeden hlas. Nadále totiž přetrvávají volební omezení v podobě financí a majetku.⁵²

Dalším důležitým obdobím pro vývoj celého politického systému nastalo mezi léty 1868 a 1889, kdy vznikají politické strany konzervativců a liberálů. Pomalu se přetvářejí do politických stran, tak jak je známe v současnosti. Nejdříve se tyto strany střídají u moci, než jsou liberálové nahrazeni labouristy v stranickém systému dvou dominantních stran. Rok 1884 přinesl vydání Third Reform Act, tedy Třetího volebního zákona. Znamenalo to volební právo pro téměř všechny muže. Během devatenáctého století v otázce volebního práva Velká Británie značně pokročila směrem k demokratičnosti a reprezentativnosti, ale stále zde byla jedna skupina obyvatelstva, které byla zcela opomenuta, a tou byly ženy.⁵³

⁵⁰ Hardie 1970, s. 11 – 40.

⁵¹ Smith 1955, s. 268-276.

⁵² Parliament. Second Reform Act 1867. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/furtherreformacts/>. 20. 2. 2012.

⁵³ Parliament. Third Reform Act 1884. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/one-man-one-vote/>. 20. 2. 2012.

4. 9. Král Eduard VII.

Po dlouhém panování své matky, která měla velmi liberální pohled na politiku, usedl na trůn v 59 letech jako nejstarší muž v dějinách Velké Británie. Eduard VII. byl oproti královně Viktorii značně konzervativní. Jeho hlavními politickými zájmy byla zahraniční politika, armáda a námořnictvo. Za jeho vlády se dařilo řešit konflikty v koloniích mírovými způsoby. Příkladem toho může být konflikt v Jižní Africe. Domácí politiku nechával v kompetenci ministerského předsedy.⁵⁴ V posledním roce života byl Eduard zapleten do ústavní krize, když konzervativní většina ve Sněmovně lordů neschválila rozpočet navrhovaný liberální vládou premiéra Herberta Asquitha. Výsledkem této konstituční krize byla reforma Sněmovny lordů vydáním zákona Parliament Act v roce 1911, ale to bylo již za vlády Jiřího V., protože král Eduard VII. umírá v květnu 1910.⁵⁵

4. 10. Král Jiří V.

Jak již bylo nasáno výše, Jiří V. se dostává na trůn za probíhající ústavní krize. Aby vyvedl zemi z této situace, přislíbil liberální vládě, že pro ni vytvoří většinu, a přehlasují tak konzervativce ve Sněmovně lordů, za pomoci udělení nových šlechtických titulů pro příznivce liberální strany. Tímto opatřením nakonec zajistil přijetí již dříve zmiňovaného Parliament Act. Jeho vydáním dochází k další významné konstituční změně, která znamenala, že Horní komoře parlamentu (Sněmovna lordů) byly omezeny pravomoci ohledně zákonů týkajících se financí. Maximální možné prodloužení přijetí zákona je stanoveno na tři roky.⁵⁶ Dalším významným zákonem, který byl projednáván a nakonec schválen, byl třetí zákon Home Rule o Irsku z roku 1914. Zákon sliboval vznik dvoukomorového irského parlamentu se sídlem v Dublinu, který měl mít plnou kontrolu nad irskými záležitostmi, které výslovně nespádaly pod pravomoc Westminsterského parlamentu. Jednalo se především o náboženskou

⁵⁴ Hardie 1970, s. 49 – 51.

⁵⁵ Parliament. Constitutional Crisis. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseoflords/parliamentacts/overview/constitutionalcrisis/> 20. 3. 2012.

⁵⁶ Legislation. Parliament Act 1911. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/section/1.> 20. 2. 2012.

svobodu. Významné konstituční a administrativní pravomoci byly tedy ponechány ve Westminsteru.⁵⁷ S dokumentem Third Home Rule je spojen i další důležitý dokument pro Severní Irsko. Jedná se o Government of Ireland Act, který byl uveřejněn roku 1922 zajišťoval vznik regionální vlády a tamního parlamentu.⁵⁸

Pro britskou společnost a zastupitele byla nadále velmi důležitá otázka volebního práva. Z toho důvodu byl v roce 1918 vydán další volební zákon, který tentokrát upravoval volební právo zaručující všem mužům nad 21 let a ženám nad 30 let možnost jít k volbám. Na tento zákon navazoval roku 1928 schválený Representation of the People Act, který zajišťoval ženám stejnou věkovou volební hranici jako mužům.⁵⁹

V době panování Jiřího V. vypukla v Evropě první světová válka. Během tohoto konfliktu podnikal král pravidelné návštěvy vojáků a vojenských nemocnic za účelem morální podpory. Dobrý cit pro přetváření monarchie prokázal tím, že se vzdal svých německých titulů. Patřil totiž k sasko-koburské dynastii. A jeho rodina přijala označení Windsorský dům. V posledních letech jeho vlády založil novou tradici britských panovníků, která přetrvává dodnes. Jedná se o každoroční Vánoční projevy vysílané pro posluchače celého Commonwealthu.⁶⁰

4. 11. Králové Eduard VIII. a Jiří VI.

Eduard VIII. pocházel z Windsorské dynastie a po smrti svého otce Jiřího V. v roce 1936 panoval necelý rok. Sám se rozhodl pro abdikaci, která však byla bezpříkladná a vyvolala nejvážnější krizi monarchie ve 20. století. Pro toto jednání se rozhodl na základě soukromého života. Chtěl si vzít rozvedenou ženu, která by nebyla uznána královnou, a proto raději sám abdikoval.⁶¹

U Jiřího VI. se nepředpokládalo, že bude vládnout. Na trůn nastoupil až po bratrově abdikaci. Jiří VI. přes svou vrozenou nesmělost projevil v těžkých dobách

⁵⁷ Smith 1955, s. 276 – 282.

⁵⁸ Budge; Crewe; McKay; Newton 1998, s. 247.

⁵⁹ Blackburn 1995, s. 101 – 106.

⁶⁰ Ramsden 2002, s. 88.

⁶¹ Ramsden 2002, s. 128.

Británie statečnost a byl příkladem svým poddaným. Sdílel s nimi všechny obtíže války včetně bombardování Londýna. Po náletech ho bylo často vídat v ulicích, jak utěšuje a povzbuzuje Londýňany. Angličané mu to nikdy nezapomněli, vedle Winstona Churchilla byl bezesporu nejpopulárnějším mužem země. S Churchillem si během války vytvořil velmi blízký pracovní vztah. Navíc uplatnil v politicky obtížné době mezi světovými válkami svůj vliv i na politickém poli. Jeho cesty do Francie v roce 1938 a do Spojených států v roce 1939 významně podpořily pozice britské diplomacie. I po válce pokračoval král Jiří VI. v uvážlivé politice, která byla prospěšná Británii. Jako první britský panovník navštívil roku 1947 Jihoafrickou unii a o rok později se vzdal titulu indického císaře. Přičinil se tak o to, že loajalita ke královskému dvoru, v Británii tradiční, se za jeho panování stala v podstatě masovou. Projevilo se to i po jeho smrti, kdy zármutek britských občanů byl skutečně spontánní a nepředstíraný.⁶²

Z hlediska konstitučního vývoje je dalším krokem ke snížení vlivu a pravomocí Sněmovny lordů rok 1949, ve kterém je vydán nový Parliament Act. Tento dokument znamená omezení přijetí zákona ve Sněmovně lordů pouze na jeden rok a je krokem směrem k posílení a upevnění moci Dolní komory parlamentu.⁶³

4. 12. Královna Alžběta II.

Současná panovnice Velké Británie vládne od roku 1952. Za její vlády se znovu potvrzuje, že Koruna se opravdu stala nadstranickým symbolem. Koruna jako taková je objektivní a nestranná. Má mnoho společenských a ceremoniálních povinností, ale ještě k tomu má mnoho jiných náročných povinností. Některé z nich popíši blíže v kapitole Povinnosti panovníka. Pro správný chod komplikovaného ústavního

⁶² The British Monarchy. George VI. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheHouseofWindsor/GeorgeVI.aspx>. 20. 2. 2012.

⁶³ Legislation. Parliament Act 1949. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/103/contents>. 20. 2. 2012.

systemu státu je její role nepostradatelná. Čistě z formálního a technického úhlu pohledu je stále vrchním představitelem exekutivní složky moci.⁶⁴

Co se týče konstitučních změn za vlády královny Alžběty II., dochází i nadále k oslabování pravomocí Horní komory, která měla dříve převahu nad Dolní komorou. Toto je spojeno s rokem 1963 a vydání Peerage Act, což je zákon, který ustavuje možnost jmenovat lordy již jen doživotně, titul nelze převést na potomka.⁶⁵ Jedním z nejdůležitějších milníků ve vývoji britské konstituce je European Communities Act, tedy zákon o Evropských společenstvích, přijatý v roce 1972. Velká Británie se zavazuje přijmout evropskou legislativu za svou a nadřadit ji té britské. Po přijetí se zařadily evropské ústavní zvyklosti mezi základy britské konstituce. Přijetí Maastrichtské smlouvy v roce 1993 znamenalo další změny pro britskou konstituci. Maastrichtská smlouva vytvořila Evropskou unii a zavedla proces spolurozhodování, díky kterému dostal větší prostor a slovo Evropský parlament. Nová forma spolupráce se mezi členskými státy odehrávala například v oblasti obrany, spravedlnosti a vnitřních otázek. Důvodem k přijetí byla přípravná opatření na zavedení společné evropské měnové unie.⁶⁶ Na mezivládní konferenci v roce 1997 byla revidována Smlouva o Evropské unii. Výsledkem jednání je tzv. Amsterodamská smlouva, podepsaná 2. 10. 1997 nejvyššími představiteli států nebo vlád členských států, následně ratifikována 15 členskými státy. Tato smlouva stanovuje působnost Evropské unie v sociální oblasti, a sociální oblast se tím stala jednou z komunitárních politik EU.⁶⁷ Dalším důležitým prvkem v konstitučním vývoji byly roky 1997 a 1998, kdy byl završen proces devoluce a došlo k vytvoření samostatného skotského a velšského parlamentu a shromáždění.⁶⁸ Roku 1998 byla také inkorporována do britských zákonů takzvaná Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla podepsána Radou Evropy již v roce 1950. Následující rok, tedy rok 1999, byl přijat zákon

⁶⁴ Smith 1955, s. 494 – 495.

⁶⁵ Parliament. Peerage Act 1963. Dostupné na: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldselect/ldprivi/108i/10820.htm>. 20. 2. 2012.

⁶⁶ Evropa. Smlouvy EU. Dostupné na: http://europa.eu/about-eu/basic-information/decision-making/treaties/index_cs.htm. 23. 2. 2012.

⁶⁷ Oriniaková, Pavla (květen 2001): Sociální politika Evropské unie - základní dokumenty. CPKP. Dostupné na: <http://www.cpkp.cz/jc/socpoleu.html>. 23. 2. 2012.

⁶⁸ Ramsden 2002, s. 802.

s názvem House of Lords Act, který znamenal snížení počtu dědičných lordů zasedajících v Horní komoře na devadesát dva.⁶⁹

⁶⁹ Morrison 2011, s. 6 – 30.

5. Pravomoci a postavení britského postavení panovníka v současnosti

Jak již bylo napsáno v předchozích kapitolách, Velká Británie je konstituční monarchie. Je to taková forma ústavní vlády, kde je hlavou státu dědičný monarcha, avšak na rozdíl od absolutistické monarchie, kde je monarcha jediným představitelem státní moci, v konstituční monarchii je vázán právě ústavou. Velká Británie se postupně z absolutistické monarchie vyvinula v takový politický systém, ve kterém panovník sdílí pravomoci společně s ústavně uspořádanou vládou, ve kterém může být monarcha de facto hlavou státu a nejdůležitějším představitelem výkonné části státní moci nebo pouze čistě ceremoniální představitel. Jak již také vyplývá z předchozího textu, státní moc je dále rozdělena na moc zákonodárnou a soudní, přičemž jednotlivé složky nejsou spravovány pouze jednou osobou. A právě zde se dostáváme ke skutečnému jádru práce. V této kapitole se zaměřím na to, jakými pravomocemi disponuje britský panovník v rámci tamního politického systému. Jak je spojen s dalšími orgány, které jsou součástí politického systému. Blíže popíši jeho pravomoci a vztah k těmto orgánům a jak tímto vztahem zasahuje monarcha do chodu státu jako takového. Dále se pokusím zjistit, jaký má panovník, jakožto hlavní představitel výkonné moci, reálný podíl na vládnutí ve Velké Británii v současnosti.

5. 1. Koruna jako symbol výkonné moci

Na základě ústavy je hlavním představitelem výkonné moci ustanoven právě monarcha. Teoreticky má královna stále velké množství pravomocí a výsad, které jí nebyly nikdy formálně odebrány. Avšak ve skutečnosti většina z nich upadla v zapomnění, nebo je fakticky vykonává v souladu se zažitými politickými konvencemi, které jí nechávají minimální prostor k vlastnímu jednání. Ve skutečnosti jsou nyní pravomoci garantované královskými prerogativy vykonávány ministerským předsedou, který na jejich základě jedná ve jménu Koruny. V současnosti ve Spojeném království Velké Británie stejně jako v jiných dalších parlamentních režimech nemá

hlava státu žádnou politickou odpovědnost za své jednání, proto také nemá žádnou pravomoc rozhodovat o politických záležitostech ze své vlastní vůle a iniciativy.⁷⁰

Všechny zákony vydané a schválené parlamentem musí být schváleny panovníkem a žádný návrh zákona se nestane oficiálním zákonem, dokud neobdrží královský souhlas. Je to více než 200 let, co panovník naposledy odmítl podepsat návrh zákona, který předtím prošel oběma komorami britského parlamentu. Takovéto jednání panovníka by již v současnosti nebylo akceptováno a bylo by považováno za protiparlamentní a dokonce i protiústavní.⁷¹

V některých jiných parlamentních vládních režimech disponuje panovník reálnou politickou mocí, která je symbolizována například tím, že panovník má možnost jmenovat předsedu vlády společně s ostatními členy vlády. Ve Velké Británii tomu tak ale není, ministerský předseda je sice jmenován panovníkem, ale rozhodně toto jmenování není učiněno na základě jeho vlastní vůle. Panovník tedy opět nemá svobodu rozhodování v tom, koho ministerským předsedou jmenuje. Jmenován je vždy předseda strany, která je vítězem parlamentních voleb. Ten navrhne panovníkovi osoby, které chce, aby byly součástí jím sestavené vlády. Panovník tento návrh vždy schvaluje. Posledním panovníkem, který využil možnost vstoupit do procesu jmenování předsedy vlády, byla královna Viktorie, která v roce 1839 siru Robertu Peelovi znemožnila sestavení vlády. Dalším případem, kdy královna ovlivnila jmenování premiérského předsedy, bylo v roce 1886 jmenování Benjmina Gladstona. Královna však doufala, že se v úřadu udrží lord Salisbury, a proto veřejně vystupovala proti Gladstonovi. Podobná situace při jmenování premiéra se opakovala v roce 1894, kdy upřednostnila lorda Rosberyho před sirem Williamem Harcourtem, a tímto svým zásahem ovlivnila politický chod státu.⁷² Současné nastavení stranického systému s dvěma hlavními politickými stranami již ovšem neponechává panovníkovi svobodu volby premiéra, kterým je vždy jmenován předseda nejsilnější politické strany. I v případě, že vláda rezignuje, je panovník povinen jmenovat do čela vlády představitele současné opozice, čímž není panovníkovi opět ponechán prostor pro

⁷⁰ Stannard 1949, s. 224 – 227.

⁷¹ Mathiot 1958, s. 265.

⁷² Hibbert 2000, s. 56 – 59.

vlastní rozhodnutí, protože opoziční vládu sestavuje druhá politická strana. V případě, že by stranický systém byl nastaven jinak a bylo v něm více jak dvě dominantní politické strany a žádná z nich by nezískala většinu křesel v Dolní komoře parlamentu, teprve tehdy by byla královna postavena před rozhodnutí, zda vyslovit podporu k vytvoření koalice, nebo podpořit jednu z menších stran, aby složila vládu s menšinovou podporou v Dolní komoře.⁷³ Zajímavá situace související se jmenováním vlády se stala také v roce 1931, kdy labouristická vláda v čele s premiérem Ramseyem McDonaudem podala rezignaci kvůli problémům spojeným s Hospodářskou krizí. McDonald navrhl králi své nástupce, avšak král jeho rezignaci nepřijal a doporučil mu sestavit koaliční vládu společně s liberály a konzervativci. Královo jednání v této situaci nemůže být rozhodně považováno za protiústavní, i když i s takovým názorem se můžeme výjimečně setkat. Avšak takovéto situace nenastávají velmi často, protože ve Velké Británii je silně zakořeněn bipartismus, který pro toto jednání nedává mnoho prostoru.⁷⁴

Situaci značně změnila poslední parlamentní volby v roce 2010, kdy ani jedna z hlavních politických stran nezískala potřebnou většinu křesel k sestavení jednobarevné vlády. Vítězná Konzervativní strana byla nucena vytvořit koalici s třetí nejúspěšnější stranou ve volbách, a tou byla Labouristická strana. Vytvoření této koalice bylo značně komplikované a vedla k němu dlouhá jednání. Panovník by si měl v takových okamžicích zachovat svoji neutrálnost, a proto spoléhá na rady odborníků ze svého okolí. V tomto případě se ale nemůže spolehnout na konzultace s ministerským předsedou, protože ten může sledovat své záměry jako člen jedné z politických stran, která se účastnila voleb.⁷⁵

5. 2. Prerogativa

Pozice panovníka není pouze ceremoniální, jak mají mnozí ve zvyku se domnívat. Zahrnuje široké spektrum oficiálních povinností, ústavních pravomocí a

⁷³ Mathiot 1958, s. 175 – 180.

⁷⁴ Powell 2004, s. 92 – 99.

⁷⁵ Witchell, Nicholas (květen 2010): The Queen and the hug Parliament. BBC. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8667820.stm. 2. 3. 2012.

ceremoniálních povinností, které znamenají, že Královna role rozhodně není jednoduchá. Na první pohled se může zdát role panovníka snadná a dobře nacvičená, ale královna znalost britské ústavy, její široký rozsah znalostí a zkušeností ve státnictví a její naprostá oddanost splnit svoji přísahu a sloužit lidu, ji staví do takové pozice, která rozhodně není záviděníhodná a záleží pouze na osobě panovníka, jak se s takovou pozicí dokáže vyrovnat. Její Veličenstvo je nejvyšší autoritou a vládne národu společně s parlamentem pomocí královských prerogativ. Královská, nebo též ústavní prerogativa, o kterých píše, se odvozují již od středověkých prerogativ panovníka. Tato prerogativa jsou známá tím, že je obtížné je adekvátně definovat. Klasickou definici nám poskytl A. V Dicey, který prerogativa popsal následujícím způsobem. Prerogativa jsou zbývající částí původních panovnických pravomocí, tedy pravomocí, které panovníkovy zůstaly, a jejich použití záleží pouze na jeho uvážení. Takovéto pravomoci může vykonávat buď sám panovník, nebo jejich výkonem pověřil své ministry.⁷⁶ Podle jiné definice, která považuje prerogativa za pozůstatky původních pravomocí panovníka, je můžeme zase rozdělit na tři základní skupiny: královská ústavní prerogativa, právní výsady koruny a prerogativa výkonné moci.

Královská ústavní prerogativa jsou osobní pravomoci ponechané v rukou panovníka, které může použít na základě vlastního uvážení. Zahrnují právo poradit, podpořit a varovat ministry v soukromí; právo jmenovat premiéra a další ministry; schvalování právních předpisů; rozpustit parlament a právo jednat proti, nebo bez doporučení ministrů. Za současného nastavení a fungování politického systému královna jako konstituční monarcha přijímá ministerská doporučení ohledně používání těchto pravomocí bez ohledu, zda s nimi osobně souhlasí či nikoliv. Takovéto ústavní uspořádání zajistí, že veškerou zodpovědnost na sebe berou právě ministři, kteří poskytli ono doporučení.⁷⁷

Právní výsady koruny jsou takové výsady, které patří pouze královně a ztělesňují Korunu. Těchto prerogativ je mnoho, Jsou nazývána spíše jako právní prerogativa než přímo ústavní prerogativa. Některá z nich jsou historickými

⁷⁶ Dicey 1959, s. 16 – 27.

⁷⁷ Parliament. Defining the Ministerial prerogative. 2004. Dostupné na: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmselect/cmpubadm/422/42204.htm>. 2. 3. 2012.

pozůstatky původních pravomocí panovníka, jako například právo poslat muže do služby v Královském námořnictvu. Ale jsou i právní výsady moderního právního charakteru. Jmenovitě se jedná o pravidlo, že stát nebo Koruna nemohou udělat nic špatně. Což znamená, že i když je pod finální verzí nově vydaného a schváleného zákona podpis panovníka, ten nenes reálnou politickou odpovědnost za tento zákon. Odpovědnost je vždy na té konkrétní osobě, která jednala v rámci prosazení tohoto dokumentu jménem panovníka. Mnohé z těchto právních výsad byly doplněny parlamentní legislativou, některé naopak potřebují reformu a jiné jsou zase již úplně zastaralé. Proto bylo shledáno, že touto skupinou prerogativ by se měla zabývat komise spadající pod ministerstvo spravedlnosti, která se zaměřuje na přezkoumávání zákonů.⁷⁸

Dříve používal panovník prerogativa výkonné moci na základě konstitučních konvencí na doporučení ministra. Postupem času ovšem tato prerogativa přešla plně pod kontrolu ministrů, kteří dnes jednají jménem panovníka. Z tohoto důvodu také přešla odpovědnost za akty vykonané v rámci těchto prerogativ z panovníka na samotné ministry. Tato konstituční pozice znamená, že tato prerogativa jsou v podstatě, nikoliv podle zákona, v držení ministrů. Bez těchto velmi dlouho existujících pravomocí by musela vláda získat podobné pravomoci pomocí primární legislativy, což je taková legislativa, která je provedena zákonodárnou složkou moci. Spojitost mezi těmito pravomocemi a Korunou nebo královnou jsou teď již pouze technické a velmi slabé, proto označovat prerogativa jako královská může být zavádějící. Proto by bylo asi daleko lepší nenazývat tato prerogativa jako královská, ale spíše tyto pravomoci zařadit mezi ministerskou exekutivu.⁷⁹

Přesný rozsah prerogativ nebyl nikdy plně formálně vymezen, ale jsou do těchto pravomocí kromě již zmíněných zahrnuty například i pravomoci jako vyhlásit válečný stav, či stav míru a s tím související právo stanout v čele ozbrojených sil Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, což znamená, že královna je vrchním velitelem námořnictva, letectva a pozemní armády. Dále je to schopnost regulovat

⁷⁸ tamtéž.

⁷⁹ tamtéž.

veřejnou službu, ratifikovat smlouvy, vydávat cestovní pasy, jmenovat biskupy a arcibiskupy anglikánské církve a v neposlední řadě také schopnost povýšit občany do šlechtického stavu a udělat šlechtické tituly, ať již doživotní či dědičné. Ovšem těmito pravomocemi disponuje panovník pouze na papíře. Ve skutečnosti vykonává tato rozhodnutí na přání ministerského předsedy.⁸⁰

5. 3. Role a povinnosti panovníka

Podle známého britského ústavního badatele Waltera Bagehota královna Alžběta II. může dát degradovat všechny vysoké armádní důstojníky, rozprodat celé válečné loďstvo a vypovědět všechny armádní smlouvy, může zajistit mír obětováním Cornwallu nebo začít dobovačnou válku invazí do Bretaně. Může z každého běžného obyvatele Spojeného království, ať již muže nebo ženy, udělat šlechtice. Může z každé farnosti ve svém království udělat universitu, nebo dokonce dát výpověď většině státních úředníků nebo omilostnit uvězněné zločince. Ale ve skutečnosti jsou nyní její pravomoci pouze tři, a to právo být konzultována ministerským předsedou, vyjádřit podporu určitému řešení konkrétního problému a právo varovat před hrozícím problémem.⁸¹ Oproti tomu královských povinností je v současnosti daleko více než královských práv.

5. 3. 1. Ústavní arbitř

V časech krize, například když žádná strana nezíská většinu v parlamentu, nebo když není rozhodnuto, ať již z jakéhokoliv důvodu, kdo bude novým předsedou vlády, nebo když je podána neopodstatněná žádost o rozpuštění parlamentu, ujímá se panovník důležité role nestranného arbitra. Může se tak také stát i v případě, že by se vláda chovala protiústavně. Za takovéto jednání by se dalo považovat uvěznění politické opozice, zrušení svobodných voleb nebo nařízení policii, aby nepotrestala člena vlády za zcela zjevné trestné činy.⁸²

⁸⁰ Turpin; Tomkins 2007, s. 347 – 350.

⁸¹ Bagehot 1893, s. 69 – 72.

⁸² Mathiot 1958, s. 271.

5. 3. 2. Symbol stability a kontinuity

Vláda, která začala vládnout teprve včera, může být příští ráno velmi snadno svržena. Oproti tomu tisíciletá tradice královské rodiny se vryla a zakořenila daleko více do veřejného povědomí národa a je v daleko větším propojení s politickou strukturou země. Samozřejmě že i nyní může dojít ke svržení královny, jako tomu bylo v roce 1649, kdy se vlády ujal Oliwer Cromwell, ale lidé o tom budou velice dlouho a intenzivně přemýšlet, než by se chopili zbraní a začali povstání. Však také vláda Olivera Cromwella trvala pouhých deset let.⁸³ Panovníka můžeme považovat za symbol kontinuity v tom smyslu, že na rozdíl od vlád, které přijdou a zase odejdou a jejich funkční období může být velmi krátké, panovník stále zůstává a pomáhá překlenout nespojitost politických stran a vlád jimi sestavených. Jednotící prvek napříč stranickým systémem. Oproti voleným hlavám států, které jsou většinou spojeny s předchozí stranickou minulostí, je pozice panovníka stálá, nestraničný symbol národní jednoty. Výhodou v britském politickém systému oproti systému USA je to, že panovník nemusí kombinovat povinnosti hlavního představitele zákonodárné moci s funkcemi hlavy státu. Panovník je hlavou státu na plný úvazek a je velmi zběhlý a zkušený ve své práci.⁸⁴

5. 3. 3. Příkladné chování

Panovníkovo chování by mělo být jakýmsi měřítkem společenských hodnot a chování. Panovníkův osobní a rodinný život je pod neustálým dohledem a měl by být vzorem pro celý národ. Panovník projevuje své morální vlastnosti za dobrým účelem ve prospěch nespočetných dobročinných akcí. I v případě, že se někteří členové královské rodiny nechovají tak, jak se od nich očekává, tak i tím přispívají k procesu posuzování a revizi vzorce chování národa.⁸⁵ V souvislosti s příkladným chováním královny a celé královské rodiny ještě zmíním, že královská rodina se velkou měrou

⁸³ BBC. History. Oliver Cromwell. Dostupné na:
http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/cromwell_oliver.shtml. 3. 2. 2012.

⁸⁴ Jones; Kavanagh 1993, s. 86.

⁸⁵ Jones; Kavanagh 1993, s. 88.

angažuje v charitativních projektech. Seznam těchto organizací, které jsou zaštitěny královskou rodinou, čítá zhruba tři tisíce položek.⁸⁶

5. 3. 4. Jednotící prvek mezi národem a státem

Jednou z nejvýznamnějších povinností panovníka je právě skloubení ústavní role hlavy státu a společenské role hlavy národa, pod jednu politickou instituci. Pokud dokáže být panovník tím správným symbolem a průsečíkem správných hodnot, jako jsou loajalita, hrdost, patriotismus a smysl pro národnost, pak si lidé dokážou tyto hodnoty spojit právě se státem, jehož je panovník hlavním představitelem. A tím pádem podporují i legitimitu politického, právního a ekonomického systému, který reguluje jejich každodenní život.⁸⁷

5. 3. 5. Hlavní představitel Commonwealthu

Commonwealth je společenství národů vzniklých z bývalých britských kolonií zahrnující i samotnou Velkou Británii. Jako hlavní představitel Commonwealthu získává panovník také významnou symbolickou a jednotící roli. Královna osobně obnovuje a udržuje kontakty, díky kterým spojuje Commonwealth lidi po celém světě. Osoba nosící britskou královskou korunu je potomkem anglo-saských předchůdců, kteří žili a vládli v Anglii po tisíc let. Původní předci vládli pouze malému území, dnešní panovník má velký význam a vliv jako hlavní představitel Commonwealthu. Utužování vztahů mezi členy společenství provádí královna prostřednictvím oficiálních zahraničních návštěv. Až jedna třetina zahraničních návštěv královny se uskuteční právě v rámci Commonwealthu a nejedná se pouze o královnu Alžbětu II., i ostatní členové Královské rodiny oficiálně cestují do zemí společenství. Její veličenstvo se také účastní pravidelných setkání s vrchními představiteli vlád všech členských států. V rámci společenství byl také zaveden takzvaný Den Commonwealthu, který se slaví již od roku 1977 každé druhé úterý v březnu. V tento den a také 24. prosince Královna přednese svůj proslov pro celý Commonwealth. Tyto proslovy jsou unikátní v tom smyslu, že jsou předneseny na osobní odpovědnost samotné

⁸⁶ The British Monarchy. Role of the Sovereign. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/HowtheMonarchyworks/TheRoleoftheSovereign.aspx>. 20. 3. 2012.

⁸⁷ tamtéž.

královny, což znamená, že jejich obsah není schvalován ministerským předsedou, jako je tomu běžné u jiných královských proslovů.⁸⁸

5. 3. 6. Hlavní státní představitel anglikánské církve

Budoucí panovník Velké Británie obdrží společně s královským titulem i titul „Ochránce víry a hlavní představitel anglikánské církve.“ Tento titul a postavení propůjčuje panovníkovi možnost jmenovat biskupy a arcibiskupy anglikánské církve. Ovšem na doporučení ministerského předsedy, který vybere jména budoucích vrchních představitelů církve podle rozhodnutí Církevní komise. Takto nově vybraní biskupové a arcibiskupové skládají slib věrnosti královně a nesmějí na svoji pozici rezignovat bez královského svolení. Anglikánská církev je úzce spojena se státním aparátem. Symbolickým příkladem této propojenosti je přítomnost církevních představitelů na zasedání Sněmovny lordů. Tito účastníci schůzí Sněmovny se nazývají Duchovní lordi, mezi které patří arcibiskup z Cantenbury, arcibiskup z Yorku a dalších 24 diecézních biskupů. Nejvyšším orgánem anglikánské církve je Církevní shromáždění. Panovník zahajuje zasedání Církevního shromáždění každých pět let. Vždy po zveřejněných výsledcích v jednotlivých diecézních obvodech, kdy jsou zvoleni noví církevní zástupci. Nově nastupující panovník ve své korunovační řeči vždy slibuje, že zachová církev a nezruší ji.⁸⁹

⁸⁸ McIntyre 2001, s. 40 – 48.

⁸⁹ The British Monarchy. Queen and the Church of England. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/QueenandChurch/QueenandtheChurchofEngland.aspx>. 20. 3. 2012.

6. Jakou cestou dál? Monarchie nebo prezidentství?

Přestože Velká Británie byla monarchií bezmála 1 500 let, dnes je to již jedna z mála vyspělých zemí, která přetrvává v tomto typu státního zřízení. Přesto možná pro někoho překvapivě se v poslední dekádě často objevuje názor na zrušení instituce panovníka a jeho výměnu za volenou hlavu státu, nejčastěji prezidenta. Tyto názory jsou podporovány zejména kontroverzí obklopující v posledních letech královskou rodinu. Trochu starším příkladem může být rozvod prince Charlese a princezny Diany a jeho dlouhotrvající vztah s Camillou Parker-Bowlesovou, která se nakonec stala jeho druhou ženou. Na druhou stranu symbolem pro další zachování monarchie, bylo v roce 1999 australské rozhodnutí, aby královna zůstala i nadále jejich hlavou státu. Argument pro volbu představitele hlavy státu je zřejmý, jakožto hlavní představitel státních zájmů na mezinárodní scéně by měl tento představitel disponovat mandátem přímo od obyvatel státu.⁹⁰ Dalším argumentem pro zavedení prezidentské instituce je, že královská rodina není nepolitická a podporuje konzervativní hodnoty jako dědičná výhradní práva a bohatství, úcta k sociálnímu statutu a tradicím, a podpora statutu quo. Monarcha může být nestranný, ale jeho vliv a doporučení podporují hodnoty, které utužují pozici tradičních vládnoucích elit.⁹¹

A jaké jsou důvody pro zachování monarchie? Názory se různí, ale asi největším přínosem dědičné instituce panovníka vidí mnoho odborníků v tom, že takovýto panovník si může dovolit ten „luxus“, že zůstává většinou objektivní, nezávisle orientovaný a udržuje si odstup od každodenního politického procesu. Nemusí se také zabývat volební politikou a tím, kdy mu skončí volební období. S tím souvisí i to, že má daleko více prostoru a času na svoji práci na rozdíl od prezidenta, který je zvolen na určité časově omezené období.⁹²

Známý britský politolog a profesor Oxfordské univerzity Vernon Bogdarno vyjádřil názor mnohých, když řekl, že díky své politické neutralitě může královna nejen reprezentovat stát, ale i národ, nebo spíše národy, které ve Spojeném království

⁹⁰ Morrison 2011, s. 30 – 31.

⁹¹ Budge; Crewe; McKay; Newton 1998, s. 68 – 70.

⁹² Morrison 2011, s. 30 – 31.

žijí. Prezidentský typ vlády by se stal kláním politických osobností o moc a jednotlivé strany by na prezidentské křeslo odkládaly své zasloužilé politiky. Profesor Bogdanor upozornil na další důležitou věc. Panovník je nejen nad stranami, ale i nad národnostmi. Srovnal situaci s obdobnou v Belgii, kde jediným Belgičanem je král, jinak tam žijí Vlámové a Valoni. Prezident by proto byl buď Angličan, Skot, Walesan nebo Ir, královna je představitelka celé Británie.⁹³

V této kapitole se pouze snažím nastínit možný budoucí vývoj. Ve skutečnosti je toto téma daleko závažnější a bylo by potřeba k němu daleko více prostoru a argumentů. Některé vybrané názory obyvatel Spojeného království jsou uvedeny v příloze.

⁹³ Bogdanor, Vernon (2000): The Guardian Has Got it Wrong. Guardian. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/uk/2000/dec/06/monarchy.comment8>. 12. 4. 2012. In. Rovná. Lenka (2004): Kdo vládne Británii?. Praha. Slon.

7. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo přiblížit a nastínit instituci panovníka a zjistit, jaké má v současnosti postavení osoba, která představuje právě roli panovníka v politickém systému Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. Na základě předchozích zjištění jsem došel k těmto závěrům.

První kapitola byla zaměřena na typ státního zřízení Velké Británie. Pojednávám v ní tedy o konstitučních monarchiích. Toto státní zřízení však není ustaveno pouze ve Velké Británii, a proto jsem se krátce věnoval i jiným konstitučním monarchiím a tomu, jak fungují a jak je v nich rozdělena jejich politická moc. Také jsem zde nastínil přechod od absolutistických monarchií právě ke konstitučním.

V následující kapitole jsem se pokusil pro lepší orientaci v problematice přiblížit základní principy a fungování britského politického systému. Snažil jsem se fungování systému vysvětlit na příkladech jeho nejdůležitějších složek. V této kapitole jsem se zaměřil v rámci výkonné moci hlavně na post premiéra. Ministerský předseda v průběhu dějin prošel stádiem značného vývoje a stejně tak se měnily i jeho pravomoci. Původně plnil funkci jakési spojky mezi panovníkem a parlamentem. Z této role spojky se ale postupem času vymanil a začal si budovat daleko silnější a významnější postavení v politickém systému. Až do současnosti, kdy se ministerský předseda stal hlavním představitelem výkonné moci. Tomuto politickému postu a jeho vývoji se ještě nepřímou zabývám v kapitole věnované jednotlivým panovníkům. Dále jsem zaměřil pozornost na vládu a Kabinet jako součásti exekutivní složky moci. Pro ucelenost této kapitoly a porozumění problematice britského politického systému jsem se věnoval i ostatním složkám politické moci. Jmenovitě se jednalo o britský parlament, jako hlavního představitele zákonodárné moci, a soudní systém Spojeného království, tedy jeho základní principy a fungování.

Poté, co byl představen politický systém a jeho základní charakteristiky, jsem se zaměřil na samotnou instituci panovníka. Na základě historického vývoje od roku 1689 jsem popisoval změnu postavení panovníka a obměnu jeho pravomocí až do současnosti. Společně s tím jsem se na příkladech konstitučních změn snažil poukázat

hlavně na změnu, kterou prošla pozice panovníka ve Velké Británii. Zabýval jsem se tedy tím, jak některá důležitá i méně důležitá rozhodnutí panovníků a vydávání nových zákonů upravujících britskou ústavu, mění roli a vliv panovníka ve Velké Británii. V práci je popsán proces přechodu od panovníka, který byl částečně omezen parlamentem, ale stále byl hlavním představitelem výkonné moci, až do současné pozice, kdy je panovníkovo postavení vlastně pouze ceremoniální, protože nedisponuje reálnou politickou mocí. Jeho jediným spojením s politickým děním jsou každotýdenní schůzky s ministerským předsedou, na kterých předseda informuje panovníka o situaci v zemi a panovník mu sdělí svůj osobní názor, podle kterého se ministerský předseda může, ale nemusí řídit. Což je nejvýznamnější posun a změna ve vztahu těchto dvou politických institucí.

Pozice hlavního představitele výkonné moci přešla s postupným oslabováním moci panovníka na post ministerského předsedy. Je ovšem pravdou, že formálně panovníkovi jeho pravomoci nebyly odebrány, ale v praxi jejich naplňování nezávisí na jeho rozhodnutí, což je zvláštností britského politického systému. Tyto pravomoci jsou pojmenovány jako takzvaná prerogativa. Touto problematikou se také v této části práce zabývám. Z pozice panovníka vyplývají i jisté povinnosti a určitá role, kterou musí panovník plnit. Ale opět se jedná o ceremoniální záležitosti, ze kterých nevyplývá žádná politická odpovědnost. Proto v současnosti panovník plní pouze jakousi symbolickou roli v rámci politického systému Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a objevují se i názory na to, jakou cestou se má Velká Británie ubírat a zda je pro ni vůbec důležité zachování monarchie.

V současnosti plní instituce panovníka ve spojeném království ceremoniální roli a do reálné politiky přímo nezasahuje. Královna dohlíží na chod státu, a na základě informací, které jí poskytnou její poradci, vyslovuje doporučení, jak se v určitých situacích zachovat. Sama však nejedná a tudíž nenese žádnou politickou odpovědnost. Dále je královna také hlavním představitelem institucí jako Commonwealth a anglikánská církev, které jsou důležité z historického hlediska pro soudržnost jednotlivých částí Spojeného království. Je tedy symbolem jednoty celého království.

Literatura a prameny

Bagehot, Walter (1893): The English constitution, and other political essays. Harvard. Harvard University Press.

BBC. History. Oliver Cromwell. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/cromwell_oliver.shtml. 3. 2. 2012.

Blackburn, Robert (1995): The Electoral system in Britain. Palgrave Macmillan. London.

Bogdanor, Vernon (1997): The Monarchy and the Constitution. Oxford. Clarendon Press.

Buckley, Stephen (2006): The Prime Minister and Cabinet. Edinburgh. Edinburgh University press.

Bryant, Arthur (1975): A Thousand Years of British Monarchy. Glasgow. William Collins Sons.

Budge, Ian; Crewe, Ivor; McKay, David; Newton, Ken (1998): The New British Politics. Longman.

Budge, Ian; McKay, David (1993): The Developing British Political System: the 1990s. Longman. London a New York.

Coxall, Bill; Robins, Lynton; Leach, Robert (2003): Contemporary British politics. Palgrave Macmillan. Basingstoke.

Dicey, Venn Albert (1959): Introduction to the Study of the Law of the Constitution. London. Macmillan.

Dickinson, H. T. (1973): Walpole and the Whig Supremacy. London. English University Press.

Europa. Smlouvy EU. Dostupné na: http://europa.eu/about-eu/basic-information/decision-making/treaties/index_cs.htm. 23. 2. 2012.

- Evans, Eric J. (2004): *Thatcher and Thatcherism*. London. Routledge.
- Evans, Eric J. (1999): *William Pitt the Younger*. London. Routledge.
- Hardie, Frank (1970): *The Political Influence of the British Monarchy 1868 – 1952*. London. Batsford.
- Harvey, John; Bather, Leslie (1977): *The British Constitution*. London. Macmillan Education.
- Hegel, G. W. F. (2001): *Philosophy of Right*. Ontario. Batoche Books Limited.
- Hibbert, Christopher (2000): *Queen Victoria: A Personal History*. New York. Basic Books.
- Jones, Bill; Kavanagh, Dennis (1993): *British Politics Today*. Manchester. Manchester University Press.
- Kavanagh, Denis (1987): *British Politics: Continuities and Change*. Oxford and New York. Oxford University Press.
- King, Anthony (2007): *The British Constitution*. Oxford. Oxford University Press.
- Klokočka, Vladimír (1996): *Ústavní systémy evropských států*. Praha. Linde.
- Legislation. Parliament Act 1911. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/section/1>. 20. 2. 2012.
- Legislation. Parliament Act 1949. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/103/contents>. 20. 2. 2012
- Macaulay, B. Thomas (1979): *History of England*. London. Penguin Classic
- Maccines. I. Allan (17. 2. 2012): *Acts of Union: The Creation of the United Kingdom*. BBC. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/acts_of_union_01.shtml. 20. 2. 2012.

Mathiot, André (1958): The British Political System. Stanforf. Stanford University Press.

McIntyre, W. David (2001): A Guide to the Contemporary Commonwealth. New York. Palgrave.

Morgan, Keneth o. a kol. (2008): Dějiny Británie. Praha. Nakladatelství Lidové noviny.

Morrison, James (2011): Essential Public Affairs for Journalists. Oxford. Oxford University Press.

New Statesman. Does the Monarchy Still Matter?. 2009. Dostupné na: <http://www.newstatesman.com/life-and-society/2009/07/british-culture-monarchy-queen>. 2. 3. 2012. Oriniaková, Pavla (květen 2001): Sociální politika Evropské unie - základní dokumenty. CPKP. Dostupné na: <http://www.cpkp.cz/jc/socpoleu.html>. 23. 2. 2012.

Pares, Richard (1953): King George III and the Politicians. Oxford. Clarendon Press.

Parliament. Biography of Speaker John Bercow. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/business/commons/the-speaker/the-role-of-the-speaker/biography-of-speaker-john-bercow/>. 15. 2. 2012.

Parliament. Constitutional Crisis. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseoflords/parliamentacts/overview/constitutionalcrisis/> 20. 3. 2012.

Parliament. Defining the Ministerial prerogative. 2004. Dostupné na: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmselect/cmpubadm/422/42204.htm>. 2. 3. 2012.

Parliament. Lists of Members of the House of Lords. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/lords/>. 15. 2. 2012.

Parliament. Peerage Act 1963. Dostupné na:
<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldselect/ldprivi/108i/10820.htm>.
20. 2. 2012.

Parliament. Second Reform Act 1867. Dostupné na:
<http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/furtherreformacts/>. 20. 2. 2012.

Parliament. The Reform Act 1832. Dostupné na:
<http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/reformact1832/>. 4. 3. 2012.

Parliament. Third Reform Act 1884. Dostupné na:
<http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseofcommons/reformacts/overview/one-man-one-vote/>. 20. 2. 2012.

Pollard, John (1998): *Fascist Experience in Italy*. London. Routledge.

Powell, David (2004): *British politics 1910 – 35: The Crisis of the Party System*. New York. Routledge.

Ramsden, John (2002): *the Oxford Companion to Twentieth-Century British Politics*. Oxford. Oxford University Press

Rovná, Lenka (2004): *Kdo vládne Británii?*. Praha. Slon.

Russell, Conrad (1990): *The Cause of the English Civil War*. Oxford. Clarendon Press.

Smith, Goldwin (1955): *A Constitutional and Legal History of England*. New York. Charles Scribner's Sons.

Stannard, Harold (1949): *The Two Constitutions: A Comparative Study of British and American Constitutional Systems*. Toronto. D. Van Nostrand.

The British Monarchy. George VI. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheHouseofWindsor/GeorgeVI.aspx>. 20. 2. 2012.

The British Monarchy. Queen and the Church of England. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/QueenandChurch/QueenandtheChurchofEngland.aspx>. 20. 3. 2012.

The British Monarchy. Role of the Sovereign. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/HowtheMonarchyworks/TheRoleoftheSovereign.aspx>. 20. 3. 2012.

The British Monarchy. The Act of Settlement. Dostupné na: <http://www.royal.gov.uk/historyofthemonarchy/kingsandqueensoftheunitedkingdom/thestuarts/maryiiwilliamiiiandtheactofsettlement/theactofsettlement.aspx>. 20. 2. 2012.

Turpin, Colin; Tomkins, Adam (2007): British Government and the Constitution. Cambridge. Cambridge University Press.

Witchell, Nicholas (květen 2010): The Queen and the hug Parliament. BBC. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8667820.stm. 2. 3. 2012.

Yale law school. Bill of Rights 1689. Dostupné na: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp. 20. 2. 2012.

Resumé

This bachelor's thesis is focused on the role of monarch in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland political system. In the beginning of my thesis, I began with constitutional monarchy, which is the political system in United Kingdom. I write a little bit about the history and evolution of this kind of government.

I also focus on British political system and some of his components. Namely these components are executive branch, especially the Prime minister, Government and Cabinet. Then I also concern about the Parliament as a representative of legislative branch and I also faintly describe judicial system of United Kingdom. I slightly explain how this political institutions work for better understanding of the behaviour inside the British political system. The main topic of the thesis is the institution of monarch and to describe the rights, which is able to use. I set 1688 as a break point for my thesis. I have described the evolution of the role of monarch since 1688. I focused on changes in powers, how was monarch gradually made to delegate powers to different institutions, especially to the Prime minister. The relationship between monarch and prime minister has gone through a lot of changes, in the beginning had a prime minister only consultative power consequently a Prime minister became a leader of executive branch. I also described the changes in the constitutional development, which are important for the evolution of the monarch position in the political system. I pointed out important constitutional documents, which changed political situation and monarch's powers until today. Presently monarch has only ceremonial role and does not really have any political powers. We can see, that the monarch does not rule in the country, but has only representative role at all.

Přílohy

Názory obyvatel

V této příloze budu citovat názory a pohled na problematiku některých respondentů, kteří se účastnili průzkumu časopisu *New Statesman*, jenž se dotazoval, zda má monarchie stále význam pro obyvatele Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku.⁹⁴

Peregrine Worsthorne, novinářka

Pakliže by si většina národa přála skoncovat s monarchií, mělo by se tak samozřejmě stát, ale to rozhodně většina národa nechce. Zatímco by se většina shodla na tom, že by se chtěli zbavit vypočítavých a prospěchářských politiků, bankéřů, úředníků a manažerů BBC, avšak pro královnu mají stále dostatek náklonnosti a respektu. Což není překvapivé, protože monarchie jako jediná z politických institucí skutečně funguje. Na rozdíl od aristokracie, která národ rozdělila, královská rodina funguje jako tmelící prvek. Jinými slovy, ti, kdo dnes vystupují proti monarchii, jsou bigotní lidé.

Peter Tatchel, aktivista za lidská práva

Monarchie je neslučitelná s demokracií. Podle elitářských hodnot a systému fungování monarchie je i ten nejhoupější a nemorální člen královské rodiny více způsobilý k tomu vládnout státu než ten nejmoudřejší a nejetičtější běžný občan. Monarchové získávají své postavení na doživotí, bez ohledu na to, jak strašně se mohou chovat. Alternativou není americký politický systém v čele s prezidentem. Měli bychom mít voleného prezidenta, ale aby měl čistě ceremoniální pozici, jako ten irský. To by mělo zajistit, že lidé budou svobodní. A měli bychom mít na paměti, že když se nám nebude líbit styl vlády námi zvolené hlavy státu, můžeme si zvolit novou.

Eric Hobsbawn, historik

Většina argumentů na toto téma počítá s tím, že královna je symbol kontinuity v Británii a pro většinu lidí daleko efektivnějším způsobem, i než třeba národní fotbalové mužstvo, jak se identifikovat se zemí, ve které žijí. Debaty o monarchii se vedou hlavně z důvodu, jakým se bude ubírat v budoucnu. Neexistuje žádný důvod domnívat se, že konstituční monarchie bude v 21. století méně životaschopná než ve 20. století, kdy se ukázalo, že je to nejspolehlivější politické uspořádání liberálních demokracií (Belgie, Holandsko, Dánsko, Norsko, Švédsko, Japonsko a Španělsko).

⁹⁴ *New Statesman*. Does the Monarchy Still Matter?. 2009. Dostupné na: <http://www.newstatesman.com/life-and-society/2009/07/british-culture-monarchy-queen>. 2. 3. 2012.

As Byatt, spisovatelka

Monarchie sama o sobě je trochu absurdní. Když jsem vyjádřila republikánský názor, můj manžel poukázal na to, jaké obrovské finanční náklady, spoustu parlamentní práce a národní energie by bylo potřeba přesunout a přeměřovat od jiných otázek a problémů na to, aby se zrušila monarchie. Další věc, kterou jsem vyzorovala, je ta, že většina evropských demokracií, které se mi zdají nejvíce sympatické, jsou ve skutečnosti monarchie. Tak již nadále nad touto otázkou tolik nepřemýšlím. Jsou důležitější věci, kterými se zabývat.

Michael Rosen, básník

Monarchie z nás dělá blázny. Ale teď vážně, politika monarchie vytváří falešnou jednotu národa, i když naši skuteční vládcí hrají ruletu s miliardami, zatímco milióny „předmětů“ z jejich pohledu se starají a strachují o své domovy a účty.

Alison L. Kennedy, spisovatel

Když jsem byl pozván na zahradní oslavu, které se měla účastnit i královna, cítil jsem, že nemohu jít, protože monarchie představuje tolik strašných věcí, které mi vadí. Ale ne že bych si myslel, že Královna je snad zlá, ona pravděpodobně dělá to nejlepší, co může.

Melissa Benn, novinářka

Monarchie posiluje a odráží úpadek celé naší politické kultury. Osobní kouzlo nebo idiocie jednotlivých členů královské rodiny slouží pouze k odvrácení pozornosti od skutečných problémů, že „dovádění“ členů králové rodiny a to, že se tím zabýváme, nás přivádí doslova k podřadné formě kultury. Protestujeme proti pochybným výdajům našich politiků, ale proti tomu, že naše peníze vybrané na daních jdou na financování této záhadné instituce, nám nevadí.